МАССА А МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВІАШАГІКХЕТА!

СЕРДАЛО

свет

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГІалгІай областнойн Грозненски городскойн комитетий а Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета а орган
Орган Чечено-Ингушского областного, Грозненского городского комитетов Коммунистической партии Советского Союза и Верховного Совета Чечено-Ингушской АССР

№ 93 (2614) | КІиранди, 19 ноябрь, 1961 шу. | Мах 2 кеп.

АРАДУВЛ 1923-ча шера денз

ПЛАН — ХАНАЛ ХЬАЛХА

Керда котало яьккхай Карабулакерча бурув деттараша: йиллача ханал цхьа бутти ах бутти хьалха цар кхоачашъяьй скважинашта бурув тохара план. Къаьстта дикагІа къахьийгад нов. Н. Косьяненко доал деча коммунистически къахьегама бригадерча мехкдаьттахоша. Сунженски районе эггара хьалха цу бригадана тІадиллад боарамал тІех кІоаргача № 107 йолча тохкама скважина бурув тохилга. Скважина проектни кІоаргал 4300 метр да. ХІанзалехьа а 2300 метр бурув техад бригадо.

Хьалхле лелаерий мугІаращца я новкъосташа И. И. Бородацкен, А. Печеновен, А. Панфиловен доал деш йола коммунистически къахьегама бригадаш а.

Дика балха толамаш даьхад М. Губина доал деча бригадо. КПСС XXII-ча съезда социалашта жоп а луш лакхера декхараш тІаийцадар бригадо: укх шера 7 эзар метр бурув тохилга. ХІанз укх сахьате бригада счета тІа 6895 метр я.

Белгалдаккха деза Сунженски бурув деттараша шу доладеннача хана денз укх ханнал ца планах 8 мара ца хиннача лакхера дебит йола 10 скважина йистеяьккха хилар. Планах 367 метр мара йоацача хІара бетта 400 метр бурув а дийттад мехкдаьттахоша. Вышкаш хьалъераша планах 14 мара йоацача 15 бурув детта вышка хьалъяьй.

Укх шера шозлагІа еннай Карабулакерча бурув деттараша РСФСР Министрий Советен ВЦСПС-ен карара кара тела ЦІе байракхи хьалхара ахчан премии.

А. БАКАЛЮК.

Советски Союза Коммунистически парте ПРОГРАММА

I. Экономика хьалъяра, коммунизма материально-технически база йиллареи дегІайоалаяреи даькъера парте декхараш

Партеи советски халкъеи керттера экономически декхар латт шин итт шера чухь **коммунизма материально-технически база йилларах.** Из да: мехка йиззаь электрификаци чакхъякккхари цу ларда тІа халкъа боахама дерригача доакъошка общественни производства техника, технологи, организаци хадданза тоаяр; производства процессашта комплексни механизаци яр; царна тІа-тІа дукхагІа автоматизаци яр; халкъа боахаме хими шерра юкъейоалаяр, экономически пайдане дола керда производства доакъош, энергеи материалийи керда тайпаш мамогга дегІадоаладар; Іалама, материальни, къахьегама ресурсех массе оагІорахьеи дикагІеи пайда эцар; Іилмеи производствои органически вІашагІтохари Іилма-технически процесс сихха дегІаахари; къахьегамхой культурно-технически боарам лакха хилар; къахьегама овсарленна дукхагІа дегІадаьхкача капиталистий мехкел нонагІо толаш хилар, хІаьта цунах латт коммунистически строй котъялара эша лоархІамегІа дола хьал.

Юххера а СССР-ага шоай низага диллача цІаккха бІарга ца дайна производительни низаш а хургда, эггара дукхагІа дегІадаьхкача мехкий технически боарамал тІех а яргья, хІаьта бахача наьха хІара сага сих продукци арахецара дунен тІа хьалхара моттигхьа а лоацаргья. Социалистически общественни отношенеш тІехь-тІехьагІа эргайоахаш царех коммунистически отношенеш хилийтара а обществанеи цун берригача гражданаштеи эшараш шортта хулийтаргдолаш производство дегІайоалаяра а лард хургья цунах.

Капитализманна тара доацаш, боахама планови социалистически системо цхьана тарду технически прогресс сихъелгеи берригача къахьега могаргдолча бахача наха бизза бе болх хулгеи. Социалистически къахьегамах тІехь-тІехьагІа дегІаухаш коммунистически къахьегам хилара йола материальни лард хул автоматизацехи комплексни механизацехи. Технически прогрессо нонагІо лакхду производства культурагара, беррига къахьегамхой специальнии общеобразовательнии дешар ховш хиларгара дІадехараш. Керда техника дегІаахарах пайда эцаргба советски сага къахьегама хьалаш овлан тІара тоадараи аттача дахараи, балха ди лоацдара, вахара торо тоаяра, хала физически къахьегам дІабаккхара, цул тІехьагІа беррига а квалификаци йоаца къахьегам а боаккхаш.

Материально-технически база хадданза дегІа а ухаргья, тоа а лургья коммунизм йиззаь котъяларга бодача новкъа общество дегІаахарца цхьана. Іилмеи техникеи дегІаахара, производства процессашта механизации автоматизации яра боарам хадданза дегІаухаргба.

Коммунизма материально-технически база йилларо дІадехаргда Іалаьмате йоккхий капиталовложенеш елга. Декхар латт цу вложенеех дукхагІа кхетам болаш а кхом беш а, царех хьахулар мамогга дукхагІа хулийташ а, ха кхоеш а пайда эцарах.

1. Промышленность, гІишлош хьалъелга, транспорт дегІаяр, коммунизма производительни низаш хьадечара цар лоархІам

Коммунизма материально-технически база хьалъяро, СССР-а промышленностах техника хьакъехьа дунен тІа эггара тоаенна а низ болашагІа а йола промышленность яра декхаро дІадех дІахо еза индустри дегІайоалаяр. Цу ларда тІа техникаца юхакийчдергда халкъа боахама деррига кхы доакъош: юрта боахам, дуаш-дувхаш дола хІамаш арахеца промышленность, гІишлош хьалъер, транспорт, бувзам, хІаьта цох тарра адамий вахара эша гІулакх деш дола доакъош а: торговли, общественни кхача, унахцІено лораяр, нах чубаха а коммунальни а боахам.

Советски Союзе тІехдика еза индустри йиллай — мехка технически прогрессаи экономически низеи лард. КПСС кхы дІахо а хадданза йоакхо ергья еза промышленность дегІайоалаяреи цун техника прогрессеи. Езача промышленноста керттера декхар латт тІемах мохк лорабара эшараш дизза Іалашдарах, халкъа эшараш, советски саго ший вахарца дІадехараш дикагІеи диззаи кхоачашдар духьа юаш-ювхаш йола хІамаш хьаеш дола халкъа боахама доакъош дегІадоаладарах, мехка производительни низаш дегІаухилга Іалашдарах.

Цу тІара хьа а йолалуш, КПСС лерхІ **промышленноста продукце** боарам лакхбе:

ГарггагІарча 10 шера чухь — шоззеи ахаззеи гаргга, хІаьта США промышленни производства боарамал тІехдала.

20 шера чухь — ялхаззанел кІезигагІа доацаш, хІаьта США промышленноста производства хІанзара беррига боарам гаьнна тІехьабита.

Цу гІулакха **къахьегама овсарле** промышленносте лакхъянза яргьяц 10 шера чухь шоззанел дукхагІа, хІаьта 20 шера чухь — диазза — диазза ахазза. 20 шу даьлча советски промышленносте къахьегама овсарле США-рча хІанзарча къахьегама овсарлен боарамал шозза гаргга тІехъяргья, хІаьта цхьан сахьата хьадечунна — СССР-е балха ди лоацдарца дувзаденна — дуккха а дукхагІа.

Цу тайпара сихъенна промышленность дегІаахаро дІадехаргда цун **структуре** доккхий прогрессивни хувцамаш делга. Къаьстта лакхлу дукхагІа технически прогресс Іалашъеча кердача доакъой лоархІам. КІезигагІа пайдане дола доагама, энергетика, бедала, материалий тайпашта меттел дІахо дукхагІа юкъедоалоргда дикагІа пайдане дараш, хІаьта цунца чІоаггІа дегІадоагІаргда царех комплекса хьисапе пайда эцилга. ЧІоагІагІа лакхлургда синтетически материалий, керда дикала белгалонаш йоахкача металлийи сплавийи удельни дозал. Сихха а шерра а юкъейоалаергья автоматикаца а электронни техникаца а ювзаенна йола керда машинаш, прибораш, аппаратура.

Коммунистически общества экономика хьалъяра бІоагІа бола электрификаци Іалаьмате боккха лоархІам болаш я халкъа боахама деррига доакъош дегІадоаладеча, еррига хІанзарча ханара технически прогресс чакхйоаккхача. Цудухьа **электроэнерги** яккхара темпаш къаьстта хьалхаялга Іалашданза даргдац. Мехка электрификаци чакхъякккхара плана юкъедоагІа: гарггагІарча итт шера чухь промышленносте къахьегам электричестваца Іалашбар кхозза гаргга дегІадоаладелга; дарегІарча электроэнерге ларда тІа шерра электроемки производстваш йоаржаелга; транспорта, юрта боахама, городе а юрта а бахача наьха вахара электрификаци шерра чакхйоаккхилга. ШоллагІча итт шера чухь керттерча даькъе берригача мехка электрификаци чакхъяргья.

Шера электроэнерги йоаккхилга итт шу чакхдоалаш 900—1000 миллиарди, хІаьта шоллагІа итт шу йистедоалаш — 2700—3000 миллиарди киловатт-сахьатага дІакхоачаде деза. Цу гІулакха ткъаь шера чухь электростанцей низ эшшача боарамах совбаккха безаргба, мехка еррригача районашка хьалъе езаргья бІаьш эзараш километраш хиллал йола высоковольтни магистральнии распределительнии сеташ. Хьалъергья СССР-а цаІ йола энергетически система, тоъал низий резерваш а йолаш, малхбоалехьарча районашкара мехка Европейски даькъе электроэнерги хьаахийта торо а луш, кхыча, социалистически мехкий энергосистемашца ювзаенна а хургйолаш.

Атомни энерги йоаккхилга дарегІа мел хила даржаргда атомни электростанцеш хьалъелга, къаьстта кхы энерги йоалла моттигаш кІезига йолча районашка, шерлургда халкъа боахаме, медицине, Іилме атомни энергех пайда эцилга.

ХІанзарча ханарча промышленноста лард йола металлийи доагамеи производство дІахо сихха лакхъелга хьалха санна эггара лоархІамегІа долча халкъа боахама декхарех цаІ хургда. 20 шера чухь Іаьржа металлурги дІакхоачаргья шера 250 миллион тонн гаргга болат лоаладе торо хулийтача боарамга. Болата производства цу ханалехьа хьахиннача технически прогресса боарамга хьежжа дегІаухача халкъа боахама маэшша болат Іалашде деза. **Къаьстта сих**лургда дайга, бос бола, наггахьа мара ца хула металлаш хьаделга; дуккха а дукхагІа доаккхаргда алюмини, электрификаце, машинаш хьаеча, гІишлош еча, бахача наха эшача цунах пайда эцаргба. Цахаддаш дІахьоргба дукхагІа мехкдаьттеи гази даккхара никъ, химически производства бедала хьисапе царех дукхагІа пайда а эцаш. КІори, гази, мехкдаьттеи даккхаро диззаь Іалашде деза деррига а халкъа боахамо дІадехараш. ШерагІа юкъедоаладергда дукхагІа прогрессивни а кхом болашагІа а дола минеральни доагам даккхара наькъаш.

Эггара а доккхагІча декхарех цаІ да **химически** промышленность мамогга дегІайоалаяр, халкъа рузкъаш дегІаахара торо Іалаьмате шеръяра, керда, дуккха дикагІеи дарегІеи йола производства средстваши халкъа эша хІамаши арахецара а торо шеръеш долча хІанзарча ханарча химена карагІдаьннарех халкъа боахама дерригача доакъошка биззаь пайда эцилга. Металла, дахчана, кхыча материалашта метта дІахо дукхагІа пайда эцаргба дарегІа, ейгагІа, аттагІа йолча синтетически материалех. ЧІоаггІа дегІадоагІаргда минеральни удобренеши баьцовгІаш лораеш йола химически молхаши хьаелга.

Беррига халкъа боахам техникаца кийчбаь юхатоабара боккхача лоархІаме да **машинаш** хьаелга дегІаахар, автоматически линеши машинаши, автоматика, телемеханика, электроника средстваш, нийса прибораш хьаелга мамогга шердар. Сихха дегІаухаргья, лаккха технически дикалаш Іалаш а еш, бедали энергии кхоергйола а къахьегама овсарле лакхъергйола а машиний конструкцеш. Халкъа боахама эшаш йолча массе а тайпарча хІанзарча ханарча машинашца, станокашца, аппаратураца, хІаьта цох тарра запасни оатхалашца, инструменташца бизза Іалашбергба.

Хьалхарча итт шера чухь машинаш хьаелга дегІаахара ларда тІа **комплексни** механизаци чакхйоаккхаргья промышленносте, юрта боахаме, гІишлош еча, транспорте, коммунальни боахаме. Комплексни механизацега даларо мухь тІаботташ-Іобоаккхаш кулгаца болх белга дІадоаккхаргда, керттерча а царна гІо деча а производства операцеш кхоачашъеча хала къахьегам дІабоаккхаргба.

Ткъаь шера чухь производства комплексни **автоматизаци** дуккханахьа а чакхъяргья, лакха технико-экономически пайда луш йолча цехашкеи предприятешкеи — автоматашка тІехь-тІехьагІа дукхагІа а довлаш. Сихлургда автоматически управлене лаккха вІаштІехьъяьха системаш юкъехьолга. Промышленноста производства процессашка, гІишлонаш еча индустре а транспорта а, Іилман тохкамашка, плана а проектно-конструкторски а расчеташка, учета а управлене а сфере кибернетикахи, электронни отчетно-решающи а управляющи а устройствехи пайда эцилга шерра юкъедоаладергда.

Капитальни гІишлош хьалъяра масштабаш Іалаьмате йоккхий хиларо дІадех халкъа боахама эшшар Іалашде могаргдолча боарамга дІакхоачаеш гІишлошъяра **индустрии гІишлой материалий промышленностьи** сихха дегІайоалаелгеи технически тоаелгеи, хадданза цунна индустриализаци яра наькъаца гІишлош хьалъярга йода ха мамогга лоацъелга, царга дІабода мах кІезигагІа а уж шоаш дикагІа а хулийтилга, доккхийча боарамегІарча конструкцехи промышленни производства элементехи деррига вІашагІдехкаш типови проектех цІеноши гІишлоши хьалъярга довлар сихагІа чакхдоаккхилга.

КПСС низаш тІадохийтаргда **халкъа эша предметаш** хьаю промышленность сихха дегІаухилга Іалашдара. ДегІаухаш латтача промышленноста ресурсех дукхагІа пайда эца беза советски наха дІадехараш кхоачашдара, культурни а бахача эша а гІулакхаш лоаттаду предприятеши учрежденеши хьалъяра а кийчъяра а. Ейгачеи кхачани индустре деррига доакъош сихденна дегІаахарца цхьана, езача промышленноста продукцецара халкъо юаш-ювхаш йолча хІамай дакъа лакхлургда. Бахача наха эшача гІулакхашта дукхагІча боараме пайда эцаргба электроэнергехи газахи.

Халкъа боахам дегІабаро дІадехаргда **транспорта деррига тайпаш** сихха дегІадоаладар. Транспорта даькъера лоархІамегІа дола декхараш да: транспорта наькъаш дохкилга шердар, халкъа боахамаи бахача нахаи бизза кхоачам хиллал деррига тайпа хІамаш дІа-юха кхухьилга Іалашдар; машинникъи транспорта кхыдола тайпаши дІахо технически эргадаьха тоадар; машиннаькъашка, фордаш тІарча а хиш тІарча а наькъашка скоросташ дикка лакхъяр; транспорта цхьан сета доакъош хиларах тарра транспорта деррига тайпаш вІаши бувзам болаш дегІадоаладар. Лакхлургда трубопроводни транспорта удельни дозал.

КІоаргача хин цхьан системах вІашагІтохаргда СССР Европерча даькъ тІара хин керттера наькъаш.

Берригача мехка хургья дуккха дІа-юха яьржача, дика тоадаьча наькъий сеть. Мехка автомобильни парк мухьи пассажираши дІа-юха кхахьар дизза Іалашдергдолча боарамашка кхоачаш лакхлургья, шерра яржаргья автомобильни проката станцеш. Авиационни транспорт дуккха пассажираш дІа-юха кхувлаш а мехка еррига районаш чулоацаш а хургья.

ДІахо сихха дегІайоагІаргья кердагІа йола **реактивни** техника, эггара хьалха фецарча транспорта даькъе, хІаьта иштта космически аренаш караерзаяра а.

ДІахо дегІайоагІаргья **бувзама** еррига средстваш (почта, радио, телевидени, телефон, телеграф). Мехка еррригача районашка кхоачаргья дикка а чІоагІа а связь, вІаши бувзамаш долча телевизионни дуккхача станцеша чу а лоацаш.

Шерра коммунизм хьалъяро дІадех общества къахьегам кхобелга, районаш комплексах дегІаухилга, цар боахамашта специализаци елга, йоккхача городашка бахаш бола нах дукха кхотабенна хилар дІадоаккхилга, городаи юртаи юкъера лоархІаме йола башхалонаш дІаяхара новкъостал делга, мехка районаш экономически дегІаахара боарамаш дІахо цхьатарра нийсделга Іалашдергдолаш промышленность дІахо а дукхагІа рациональни **дІа-юха нийсъяр.**

Ха кхояр духьа хьалхарча аргІанна пайда эцаргба сихагІа караерзае торо йолча а халкъа боахаманна дукхагІа пайда луш йолча а Іалама ресурсех.

Промышленность чІоагІа дегІайоагІаргья кхоачалургдоацаш дукха Іалама рузкъаш, бедалеи энергеи хьасташ доахкача **Урала малхбоалехьа** ухкача районашка.

ТІадоагІача 20 шера чухь Іалашде деза: СибарегІеи Казахстанеи — дарегІа кІор боаллача моттигашка а Ангараи Енисеяи гидроэнергоресурсаш караерзаяра наькъаца а керда низ бола энергетически базаш йохкилга, укхаза энергеемки производствай йоккхий центраш йохкилга, дуккха рудаи, мехкдаьттеи, кІори боалла керда моттигаш караерзаелга, дуккха керда машиностроительни центраш хьаелга; Поволожье, Урала, Къилбаседа-Кавказа, Средни Азе районашка — энергетика, мехкдаьтта, газа, химе промышленность сихха айелга, руда доалла моттигаш караерзаелга. Уралеи Украинеи йолаш йола къаьнара металлургически базаш дегІайоалаярца СибарегІа мехка кхоалагІа йола металлургически база ях йистейоаккхилга, Курски магнитни аномале аьщка рудаш карадерзадара ларда тІа СССР центральни-европейски даькъ тІеи Казахстанеи керда ши база хьаелга. Цхьадолча къилбаседехьарча долхача хий лостам хувцара а, йокъал латтача районашка орошени яра а, хиш дахкара а низ болча гидроресурсех пайда эцара майрра увттаю планаш кхоачашъе йиш хургья советски сага.

ДІахо дикка дегІайоагІаргья, мехка дукхагІа бола нах бахаш а промышленни производство шеръяра йоккхий торонаш йолаш а долча СССР Европерча даькъ тІарча районий экономика.

Іилма-техника прогресс махулла сихъелга дерригача халкъа лоархІамегІа дола декхар да, цо дІадех кердача технически средствашта проекташ увттаяра ханаш лоацъяраи уж производстве караерзаяраи тІехьа хІара денна къовсам лоаттабелга. Керда, говза техника хьаяра а цунах пайда эцара а гІулакха йола Халкъа боахамий советий, предприятеи общественни организацеи, Іилмахой, инженерий, конструкторий, болхлой, колхозникий инициатива массе а оагІорахьара шеръе еза. ЧІоаггІа лоархІаме да дуккхача наха дакъа лоацача изобретательстваи рационализаторстваи болама керда техника хьаеча а цунах говза пайда эцача а предприятешта, цехашта, совхозашта, колхозашта, бригадашта, къахьегама новаторашта материальни а моральни а стимул ялар.

Парте массе а тайпара гІо дергда коммунистически общество хьалъеча **Іилма лоархІам лакхбара,** производительни низаш дегІаахийтара керда Іилма-технически торонаш гучайоаха тохкамаш хьалкхабара, Іилма техника кердагІа дола толамаш шерреи сихеи практикана юкъедахьара, юкъарчал доацаш производстве а тІехьа, экспериментальни балхаш айдара, Іилма-технически информаци хьокхаме оттаяра, дай-мехкара а доазол дехьара а дикагІа йола опыт Іомаярей дІайоаржаярей ерригача системана. Іилмах юкъарчал доацаш биззача боараме производительни низ хургба.

Производства дерригача доакъойи тайпаи хадданза **технологи тоаелга** уж дегІаахара хиланза даргдоаца хьал да. Технически прогрессо торо хулийтаргья, сага къахьегам аттача баккха, производства процессаш нонагІо овсара хилийта а сихъе а, уж нийса хилара лакхехьарча классага кхача, промышленносто дуккха хьаю хІамаш стандартах хилийта, поточнии конвеереи производство дукхагІа юкъекхахьа. Механически обработкана тІакхетаргья, хиланза ца йоалача моттигашка цунна метта дІа а оттаргья химе методаш, технологеца электроэнергех пайда эцар, электрохими, и. кх. дІ.; производства технологеца дІахо дукхагІа моттиг дІалоацаргья радиоэлектроника, полупроводникаша, ультразвука. Керда, техникаца кийчъяь, предприятеш хьалъелга дувзадалийта деза болх беш яраш эргайоахаш юхатоаярца, цар оборудовани керда яхарца а модернизаци ярца а.

Предприятей специализации кооперировании дегІаахар, хІаьта цох тарра вІаши тара йолча предприятешта комбинированни елгеи техника прогрессанеи общества къахьегам нийса вІашагІболлараи эшача лоархІамегІа долча хьалех цаІ да. Цхьан тайпара йола продукци араяха еза дукхагІча даькъе специализаци яьча йоккхача предприятешка, уж рациональни дІа-юха нийсъелга пайдане вІаштІехьа а доаккхаш.

Кердача техникои балха ди лоацдарои дІадех **къахьегам вІаштІехьабаккхара кхы а лакхехьарча лагІага далга.** Технически прогрессахи производство дикагІа вІаштІехьъяккхарахи хІара предприяте биззa пайда эца беза къахьегама овсарле лакхъяраи продукцега шийга дІабода мах лохбараи. Цо лерхІ: къахьегама овсарле алапеца нийсдича сихагІа дегІаухилга, къахьегама нормировани тоаелга, балха хаца йойтилга, производства ерригача звеношта боахама расчет юкъехьолга.

Технически прогресс дегІаахарца дувзаденна промышленностерча а халкъа боахама кхыча доакъошкарча а болхлой квалификаци хадданза лакхъелга Іалаьмате боккхача лоархІаме да. Динза даргдоацаш да механизации автоматизации чакхъякккхарца дувзаденна производства цу е вокх участкашкара мукъабувлача а кхыча балхаш тІа ухача а къахьегамхой плана боараме кийчбар, юхаІомабар, царех нийса пайда эцар.

ХІанз йолаш йола предприятеш хадданза тоа а лургья, коммунистически общества предприятеш а хулаш ужаш дегІа а ухаргья. Цу процесса белгалонаш хургья: керда техника, производства процессашта йиззаь автоматизаци ярца а управленеи контролеи хьакъехьа автоматика юкъеяхьарца а дувзаденна производства организаце а культура а класс лакха хилар; болхлой культурно-технически боарам лакхбар, дІахо а дукхагІа физическии хьаькъалеи къахьегам вІашагІтохар, предприяте коллективана юкъе инженерно-технически болхлой удельни дозал лакхдар; опытно-тохкама балхаш доаржаделгеи предприятей Іилма институташцара бувзам чІоагІбелгеи; ях дегІаухийтилга, Іилманна карагІдаьннараши къахьегама организацен а овсарлен а дикагІа дола хьокхамаши юкъекхахьар; предприятена доал дарца къахьегамхой коллективаша шерра дакъа лацари къахьегама коммунистически формаш дІайоаржаяри.

(ДІахододар 2-ча оагІо тІа).

(ДІахододар. Долалур 12 ноябре арадаьннача № 91 йолчеи 16 ноябре арадаьннача № 92 йолчеи «Сердало» газеташ тІа.)

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ ПРОГРАММА

(ДІахододар. Доладур 1-ча оагІо тІа).

2. Юрта боахами юртара общественни отношенеши дегІаяхкар

Низ болча промышленностаца цхьана тоалуш боагІа массайолча оагІорахьара дегІабена, лакхера продуктивность йола юрта боахам хьалбар — коммунизм хьалъяра хиланза дардоаца хьал. Парте вІашагІдолл кертера, шоайла чІоагІа вІаши дувзаденна дола декхар кхоачашде торо хулийтаргІолаш дола юрта боахама производительни низаш дегІадоагІилга: а) бахача наха шортта тІехдика кхачан продукташ промышленноста бедали хилийтар; б) йоалаш-йоалаш советски юрташ коммунистически общественни отношенешка ялари юрташтеи городаштеи юкъера башхалъ кертерча дІаяккхар дІалацдар.

Юрта боахам дегІабоалабареи тІехь-тІехьагІа мехка дукхагІа эшача юрта боахама продукташа мохк Іалашбареи кертера никъ ба юрта боахама массайолча оагІорахьара механизации **интенсификации яр**: Ілмахи дикагІа йолча опытахи пайда а эцаш ерригача колхозашкеи совхозашкеи лаьттаца беча балхеи хьайбаш леладареи лаккхера культура хилийтар, хьега кьаи цунах дІадодари махулла кхо а деш ерригa юрта боахама культураш хьувкъаяри хІара гектара тІара хьайоала продукци дукхагІа хилийтари. Цу ларда тІа Іалашде деза общественна эшачунга хьежжа юрта боахама продукци хадданза дегІаяр. Техникаца Іалашбареи производство вІаштІехьъяккхареи хьакъехьа юрта боахам тІехь-тІехьагІа дукхагІа промышленноста боарама гаргагІоргба; юрта боахамера къахьегам промышленни вахара къахьегама дакъа хинна дІаоттаргба; юрта боахам Іалама стихеш тийша хилар лоархІамо кІезиг а лургда. ХІьта дІахо дукха хІама ца эшшаш дІа а дургда.

Юрта боахам дегІабоалабара лоархІамера этап хилар баьх долеи эрий даьдан лаьтташ карадерзадарах, йоккхий керда совхозаш вІашагІйохкарах, МТС эргаьхарахи колхозашка производства кечалаш йохкарахи, планироване керда порядок юкъейоалаярах, юртарча къахьегамхой материальни безам лакхбарах.

Парте дІахойдача хана чІоагІа уйла тІайохийтаргья баьх долеи эрий дадаш долеи лаьтташ карадерзадаьча районашкара юртбоахам дегІабоалабара.

ДІахо юрт коммунизмага яхар юртарча социалистически боахама шакке а форма — колхозаши совхозаши дегІаяреи тоаяреи накъаца хургда.

Колхозни строй советски социалистически общественни строях къаста йиш йоаца дакъа да. Из В. И. Ленина белгалбаь, исторе техка, ахархой башхалонаша бехкача тайпара бола болхаш-болхаш уж коммунизма боалара никъ ба.

Колхозни форма бизза кхоачам бу юрта хІанзарча производительни низий дегІадахкара боарамаи цун хьашташтеи, керда техникеи Ілманна карагІдаьннараши дикагІа юкъехкахьа а къахьегама ресурсех рационально пайда эца а йиш хулийт. Колхозо вІаши нийсду ахархой къаьста шоай хьашташи обществаш, дерригача халкъа хьашташи, баьча балхах хьахиннар кьаренна а массанена а цхьатара эшаш хилар, къахьегама овсарле лакхъяра ларда тІа ахархой доходи цар вахара хьал лакхдара шерра торонаш хьаелл. Бизза пайда эца беза колхозни строях йоахкача торонех из толашагІа хиларахи. Колхозо уж боахама общественни форма хиларга хьежжа, организаце хьисапага, тІехь-тІехьа чІоагІагІа дегІаухаргІолча демократически лардага диллача Іалашду колхозникаша шоаш шоай производствана доал делга, цар творчески инициатива шерра йоаржаелга, колхозникаш коммунизма уйланца кхетабелга. Колхоз ахархошта йола коммунизма школа я.

Колхозни строй экономически тоаллаоро торо хулийт колхоза доалахьеи дерригача халкъа доалахьеи кІезиг-кІезига оазаш гаргаоза, тІехьа тІайоагІача хана уж цхьа коммунистически доалахье а хинна дІаоттае а.

Юрта боахам дегІахара тІехь-тІехьагІа дукхагІа лоархІам болаш я **совхозаш** — юрта кертера социалистически предприятеш. Совхозаш декхарийла я дикагІа йолча, Ілмо бакъбаь хьахьекхача, экономически пайданагІа йолча методашца общественни производство леладара, культура а балха овсарле а лакха хилара колхозашта хьокхам тела.

КПСС-а лерхІ болхлой классаи колхозни ахархошта юкъера **йохаргйоаца дхьоагІо** дІахо чІоагІъяр СССР-е коммунизм хьалъяра политически социально-экономически чІоагІа лоархІам болаш хилар.

А) ЮРТА БОАХАМА ПРОДУКТАШ ШОРТТА ХИЛИЙТАР

Берригача бахача нахан халкъа боахамаи маэшша юрта боахама продукташ Іалашъяр духьа декхар оттаду **юрта боахама продукце ерригa объем** 10 шера шоазен ахаззеи совъяккха, хІьта 20 шера кхоззен ахаззен совъяккха. Юрта боахама продукци дегІаахар из эшачул массаз а лакхагІа латта деза. Советски Союз хьалхарча итт шера юрта боахама кертера продукташ саганс цох лаьрхІа яхарга диллача Америка вІашагІкхийттача Штател хьалаяргья.

Беррига юрта боахам дІахо дегІаахара керттера звенои хьайбай боахам чехкка дегІабара базен я **ялат** мамогга дукхагІа даккхар. Ялатий культурай валови производство ткъа шера чухь шоззанел дукхагІа лакхлургья, хІьта цар хьувкъам — шозза. Дикна дукхагІа доаккхаргда иІа, хьажкІаш, кхурпаи кхейн культураш.

Чехка дегІабоагІаргба **хьайбай боахам**. Хьайбай продукташ йоахила совдаргда: дулх даккхар хьалхарча итт шера кхозза гаргга, хІьта ткъаь шера — хІама ца эшшаш диазза; шура яккхар итт шера — шозза совгІа, хІьта ткъаь шера — кхозза гаргга. Яха лаьрхІа хьайбай продукташ йоахилга кхоачашдергда хьайбаш коа тІара оалхазараши дебадара, цар фу тоадара, продуктивность лакхъяра, эггара хьалхарча дакъе хьажкІий, шекара свекла, доакъара ювш йолча кхей, иштта кхыйолча культурай чотах йоккха доакъарий база хьаяра накъаца.

Юрта боахаме къахьегама овсарле итт шера шоззенчул ахаззенчул кІезигагІа йоацаш, хІьта ткъаь шера пхезза — ялхазза лакхлургья. Промышленни производствочул дукха дукхагІа а йоагІаш юртарча къахьегама овсарле тІехка дегІаяро торо хулийтаргья юрта боахам промышленностан тІехьабусилга дІадаккхеи дегІабенача коммунистически общества боахама лакха овсарле йола-дакъа дах из дІаоттабеи.

ДІахо юрта боахама механизаци ярах, комплексни механизаци юкъейоалаярах, автоматика средстваях пайда эцарах, хІара зоне лакхара технико-экономически хьокхамаш дала тарлуш йолча машиний системаш юкъезарах латт юрта боахама къахьегама овсарле лакхъяра лард.

Кертерча декхарех цаІ лерхІ парте юрта боахама чехкка **электрификаци** яр. Паччахьалкхен энергетически системагара, хІаьта иштта юрта электростанцеш хьалъярца а Іалашъергья ерригa колхозаши совхозаши производственни а бытовой а хьашташта эшача электрически низаца.

Юрта боахам технически юхакийчбар къахьегама а производства а организаце эггара прогрессивни йолча формашцеи методашцеи, юрта боахама производства болхлой культурно-технически боарам мамогга лакхбарца дувзаденна хила деза. Колхозашкеи совхозашкеи тІехь-тІехьагІа дукхагІа хургба говзал йолаш, керда техника йовзаш, лаьрххІа юрта боахама кийчбаь бола болхлой. ЧІоаггІа лоархІам болаш да юрта боахама машинаш лораеш лелаяри царех мамогга дикагІа пайда эцари.

Лакхара, тешшаме дола, хадданза дегІауха хьувкъамаш хилийтара, Іалама стихийни низий зенех, къаьстта йокъалах юрта боахам мукъабаккхара, лаьтта чІоаггІа тоадара, иштта хьайбай боахам дегІабоалабара а динза даргдац:

— Іилма могадеча тайпара Іалама-экономически зонашкеи районашкеи юрта боахам дІанийсбар, хьувкъара дикагІа хьалаш дола а кІезигагІа хІама дІадода а юрта боахама продукци йоаккхилга лакхдергдолаш кІоаргагІеи дукхагІа латтаргйолеи **специализаци** яр;

— моттигерча хьалашкеи хІара боахама специализацегеи хьежжа ерригача колхозашкеи совхозашкеи лаьттах дикагІа пайда эца а, экономически гІойленагІа долча тайпара боахама доакъош цхьан тарде а хьувкъаш йоацача культурашта меттел дикагІа хьувкъа культураш ювш хІамаш дІаювча лаьттай дикагІа йола структура юкъейоалае а торо хулийташ йола **Іилма могаяь лаьттан боахамеи хьайбай боахамеи хьакъехьарча мероприятей система** юкъейоалайойла; гІойленагІа йола севообороташ юкъе а йоалаеш хІара колхозои совхозои дикагІа йола агротехника методаш практически караерзаелга, ерригa культураш дикагІдолча фуца дІаювлга Іалашдолда; ерригача районашка тешаме доакъарий базаш хьайойла, колхозашкеи совхозашкеи зоотехникана карагІдийннараш дІадоаржадар вІаштІехьдоаккхалда;

— юрта боахама рациональнии массайолча оагІорахьареи химизаци йойла — маэшша минеральни удобренеш, оасара духьал, дІаювча хІамашта а хьайбашта а хулача лазараштеи царех летача садоаллача хІамаштеи духьал къовсам лоаттабара эша химически биологически средстваш хулийтийла; ерригача колхозашкеи совхозашкеи моттигерча удобренеех дикагІа пайда эцилга Іалашдолда;

— шерра пайда эцалба биологически Іилманна карагІдаьннарех, къаьстта лаьтта тоадара тІехь-тІехьа лоархІам лакхлуча микробиологех;

— йокъал увттача районашкарча миллионаш гектараш хиллал долча кердача лаьтташка хий диллара а долаш дола хий дехка боахамаш дегІадоаладара а ирригационни гІишлош хьалъяра шерра программа кхоачашйойла; лаьтта лораде хьу йогІаш, хий соцаде моттигаш хьаеш, даьгІенашка хиш деxкаш, ушалаш йокъаеш ду балхаш шердолда; лаьттана хулача михеи хинеи иррозеца хадданза къовсам лоаттаболба. Хьуний, хи, кхыйола Іалама торонаш лораяра, царех дикагІа пайда эцара, уж юхаметтаоттаяра, совъяхара дукхагІа терко ергья.

Парте гІо дергда юрта боахама Іилма дегІадара, юрта боахам дегІабара керттера гІулакх тахкара Іилман болхлой творчески низаш тІадерзадергда, Іилманна карагІдаьннараши дикагІа йола опыти шерра юкъейоалае гІертаргья лаьттанцарча а хьайбай боахамцарча а балха, Іилма-тохкама учрежденешеи опытни станцешеи юрта боахама хьалхле лелаеча лоархІаме дакъа лаца деза, хІаьта Іилма болхлойи специалисташи юкъарчалдоаццаш юрта боахама организатораш хила декхарийла ба. ХІара областе е зонашка диллача цхьан тайпара йолча областий группе хила еза шоай доалахьа доккхий боахамаши хІанзара материально-технически базеи а йолаш йола колхозаштеи совхозаштеи цар района мегаргйола рекомендацеш увттаю юрта боахама Іилма-тохкама центраш. Юрта боахама Іилмаи дешареи заведенеши учрежденеши дукхагІча даькъе юрташка хила еза, студенташ дешаши болх беши, болх беши дешаши хила тарлургдолаш юкъарчалдоаццаш юрта боахама производстваца ювзаенна хила еза.

Б) КОЛХОЗАШИ СОВХОЗАШИ КОММУНИЗМАГА БОДАЧА НАЬКЪ ТІА, ЮРТАРА ОБЩЕСТВЕННИ ОТНОШЕНЕШ ЭРГАЯХАР

Колхозаши совхозаши дегІаахара экономически лард я производительни низаш хадданза дегІадахкар, царех пайда дикагІа эцар, производства организации боахам лелабара методаши тоаяр, къахьегама овсарле хадданза лакхъяр, дикагІа болча къахьегамах дикагІа а дукхагІа а хІама хьадарах дукхагІа алапи далар яха принцип цІенхаштта лелаяр. Цу кІийлен тІа колхозаши совхозаши шоай производственни отношеней, къахьегама оамала, къахьегамхой вахара хьалеи культураи боарама хьакъехьа тІа-тІа дукхагІа коммунистически хьисапе йола предприятеш а хинна дІаовттаргья.

Колхозий хьакъехьара парте политика латт дерригача халкъа хьашташи шоай къахьегамах хьахулар совдаккха колхозийи колхозхойи материальни безам хилари вІаши тардара ларда тІа. Паччахьалкхено новкъостал дергда колхозни строя производительни низаш лакхдалара, ерригa колхозаш экономически лакхъяра; цу хана чухь лакхдала деза коммунистически общество хьалъеча колхозни ахархоша лоаца дакъа.

Паччахьалкхено колхозаш йизза Іалашъергья хІанзарча машинни техникаца, запасной оатхалашца, химикаташца, производства кхыча средствашца, говзал йола бІаьш эзараш керда болхлой кийчбергба, юрташка дикка дукхагІа дІайохийтаргья капитальни вложенеш, колхозаша шоай вложенеш лакхъярца цхьана. Дукха а дукхагІа хургда юрта доагІа тайп-тайпара промышленни товараш.

Колхозашеи совхозашеи паччахьалкхенна хьалхашкара шоай договорни декхараш цІенхаштта кхоачашдар берригa халкъа боахам дегІабоалабеча цар дакъа лацара хувца йиш йоаца принцип я.

Паччахьалкхено юрта боахама продукташ ийяра система колхозни экономика мамогга лакхъяра ларда тІа кийчъеш йола продукташ дукхагІа а дикагІа а кийчъяра тІаерзаяь хила еза. Заготовкай планаш увттае еза колхозий производственно-боахама планий лоархІам а беш, из деш юрта боахама производства хьашташ, из нийсса дІа-юха нийсъяр, цунна специализаци яр цІенхаштта лерхІа а лерхІаш.

Эцача юрта боахама продуктай маьхийи юрта дІахецача производства средствай маьхийи хьакъехьара политика хила еза промышленносте санна, юрта боахаме а шеррача воспроизводства хьашташи колхозашка хиланза яргйоаца накопленеш хьахилари а лоархІаш. Эцача продуктай маьхий боарам хила беза хадданза къахьегама овсарле лакхъяраи производствага дІадодар лохдараи колхозий безам тІабохийташ, хІана аьлча колхозни доходаш лакхъяра ларда я юртбоахама продукци дукхагІа яккхари цунга дІабода мах лохбари.

Колхозаш толамца дегІаахара лоархІам бола хьал да доходаш дІа-юха нийсъеча хана **накоплении потребленни** нийсса вІаши таръяр. Колхозаш дегІайоахкалургьяц шоай производственни, страховой, культурно-бытовой, общественни фондаш хадданза шеръеш ца хилча. Цунца хІара колхозо кхоачашъянза яргйоаца правило а хинна дІаотта еза къахьегама овсарле лакхъяларга хьежжа юкъарча боахамера йоагІа колхозхой доходаш лакхъяри цар вахара хьал тоадари.

Боккха лоархІам болаш да колхозашка къахьегама нормированеи алапеи методаш тоаяр, боахама дикагІдола хьокхамаш дахар бахьан долаш къахьегамах кхы тІа а алапи далари балха дикагІа материальни безам тІагІоргбола кхыйола формаш юкъейоалаяри. Цхьатарра болча къахьегамах ерригача колхозни система масштабе цхьатарра алапи далара принцип хадданза чакхйоаккхаргйолаш тайп-тайпарча зонашка, хІаьта иштта зонашта чухь а, цхьатарра доацача Іалама-экономически хьалашка йолча колхозий доходаш лакхъяр тІа-тІа дукхагІа цхьатарра хургдола экономически хьалаш хьахилийта деза. ХІара колхоза производственни болх чакхбаккха беза цІенхаштта йолча боахама расчета ларда тІа.

Ший организаторски балхаца а экономически политика гІулакхашца а парти гІерт укх гарггарча шерашка экономически мела йола колхозаш тІехьаюсилга дизза дІадаккха а ерригa колхозаш экономически низ болаш, йоккхий доходаш йоагІаш хилийта а. Парте декхар оттаду колхозни кадраш хадданза чІоагІъе а кхетае а, колхозни демократи, колхозий гІулакхашта коллективни хьалхле лелаяра принцип дІахо а йоаржаелга Іалашде.

Колхозаш дІахо а дегІаяхкарга хьежжа лакхлургья хІанзарча технически средстваша шоашта чухь керттера моттиг лоацаргйола цар производственни фондаш.

Колхозаш экономически лакхъяларо йиш хулийтаргья **колхозашта чура отношенеш** эргайоахаш тоае: производство юкъаерзаяра боарам лакхбе; къахьегама нормировани, организаци, алапи паччахьалкхен предприятешка болча боарамаи форманеи гаргаоза, хІара бетта гарантировани алапи теларга довла; общественни деш дола гІулакхаш шерагІа дегІадоаладе (общественни кхача, берий бешамаши яслеши, бытовой учрежденеш, и. кх. д.).

Ший ресурсай чотах берригача колхозхой хьашташ кхоачашдулургдолаш лакхлургба колхозий юкъара боахам хьаьдда йолча этапе. Цу ларда тІа сага ший бола подсобни боахам экономически пайдане боацаш боалаш-боалаш дІабаргба. Колхозий юкъарча боахама колхозхой шоай доалахьа бола боахам бизза хувца могача хана, кІезига хІама тІайоагІа подсобни боахам лелабар пайдане ца хиларах колхозхой шоаш тийша баьннача хана цар шоаш бутаргба из боахам.

Производительни низаш лакхдаларца колхозашта юкъера производственни бувзамаш дегІадоагІаргда, боахам юкъара берзабара процесс къаьст-къаьстача колхозий доазонел араяргья. Могаде мегаргдолаш да колхозий юкъара предприятеши культурно-бытовой учрежденеши, паччахьалкхен-колхозни электростанцеш, юрта боахама продукташ юххьанца чакхйоаха, дІаоттаяь лораю, дІайохьийта, тайп-тайпара гІишлош ю, гІишлой материалаш, конструкцеш хьаю, и. кх. предприятеш йохкилга. Шоай общественни рузкъа лакхдаларга хьежжа колхозаша тІа-тІа а дукхагІа дакъа лоацаргда дерригача халкъо пайда эцаш йола предприятеш, культурно-бытовой учрежденеш, школаш-интернаташ, клубаш, больницаш, салоІама цІенош хьалдеча. Шоай лоІаме а хиланза дарг доаца, эшаш дола экономически хьалаш хилара а ларда тІа чакхъювла езача цу ерригача процессаша ерзош-ерзош колхозни-кооперативни доалахье дерригача халкъа доалахьен оамале ерзоргья.

ДегІаахара боккха никъ бе беза **совхозий**: продукци хадданза дикагІа а дукхагІа а арахеца, къахьегама овсарле дегІаяра темпаш лакхъе, продукцега дІадодар хадданза лохде, производства рентабельность лакхъе. Цо дІадех совхозашта экономически пайдане хургйола специализаци елга. Городе баха нах кхачан продукташца Іалашбара бола цар лоархІам лакхлургба. Ялат, боамби, дулх, шура, тха, баьца дааpаш, сомаш, кхыйола продукташ йоаха механизированни, дика вІаштІехьъяьха, толашагІа йола фабрикаш а хинна дІаовтта еза совхозаш, дІадув фуи племенной хьайбай боахами мамогга дегІабоалабе беза.

Шер а тоа а лургья совхозий материально-технически база, царна чура вахара материальнии культурнии хьалаш городерча хьалашта гаргагІортаргда. Совхозашта хьалхле лелаелга оттаде деза тІа-тІа а лакхлуча демократически бокъонашца, боахамеи культурно-бытовойи дешаш къоастадеча болхлойи гІулакхерча наьхеи коллективай, юкъарча собраней, производственни совещаней бола лоархІам лакх а беш.

Колхозаши совхозаши дІахо дегІаахарца лакхлургда царна шоашта юкъера а цар моттигерча промышленни предприятешцара а бувзамаш, шерлургья тайп-тайпара производстваш цхьана вІашагІъехкара практика. Цо балха низах, производственни кхоачамех бІарччача шера лертІагІа а биззагІа а пайда эцилга Іалашдергда, общественни къахьегама овсарле лакхъергья, бахача наьха материальнии культурнии вахара боарам лакхбара новкъостал дергда. Экономически гІойленна хиларга хьежжа юрта боахами цун продукци промышленни хьисапе кийчъелгеи органически вІаши тардеш йола аграрно-промышленни объединенеш хулаш-хулаш хьахургья, юрта боахамеи промышленнии предприятешта рациональни специализации кооперировании а еш.

Колхозашкеи совхозашкеи дІахо а производство дегІайоагІаш, царна чура общественни отношенеш эргайоахаш, тоалуш юрта боахам кхы а лакхехьарча, производствои хьадаьр дІа-юха нийсдареи коммунистически формашка вала торо хьаеллача лагІа тІа боалаш айлу. Экономически хьалашка диллача колхозаш юрта боахамерча дерригача халкъа предприятешца дІанийслургья. ЧІоаггІа дегІадаьхка механизированни боахамаш хургда царех. Къахьегама овсарле лакхъялар бахьан долаш ерригa колхозаш экономически низ болаш хургья, колхозхой бизза Іалашбаь бахаргба, цар хьашташ дизза кхоачашдеш хургда колхозий общественни боахама чотах. Столовеша, пекарнеша, барзкъаш дуттача моттигаша, берий бешамашеи яслешеи, клубаша, библиотекаша, стадионаша деча гІулакхех пайда эца йиш хургья цар. Колхозхоша луш дола алапи дерригача халкъа, юкъарча предприятешка лур санна лургда колхознии паччахьалкхени средствай чотах социальни Іалашвара дерригa тайпаш (пенси, отпускаш, кх. дІ. а) кхоачаргда царга.

Хулаш-хулаш колхозни юртех дика тоадаь нах чубаха цІенош, коммунальни гІулакх дар, бытовой предприятеш, культурнии медицински учрежденеш йола города хьисапера йола нах баха йоккхий пункташ хьахургья. Юххера а культурно-бытовой хьалашка диллача юрта баха нах городе бахараш санна хургба.

Городаи юртаи юкъера социально-экономически **культурно-бытовойи башхалонаш дІаяхар коммунизм хьалъеш йоахача эггара йоккхагІа ярех цхьа котало хургья.**

3. Халкъа боахама хьалхле лелаяри планаш увттаяри

Коммунизма материально-технически база хьаеш хиларо дІадех боахама хьалхле лелаелга хадданза тоадар. Боахама планаш увттаяреи цунна хьалхле лелаяреи ерригача звеношка керттера теркам бе беза материальни, къахьегама, финансай кхоачамехи Іалама рузкъехи лерттІагІа а дукхагІа а пайда эцара, совлен хІама дІа ца дахийтара, рузкъа ца доадара. Общества хьашташ кхоачашдар духьа, хІама кІезигагІа дІа а дохийташ рузкъа дукхагІа даккхара — из да хувца йиш йоаца боахам дегІабоалабара закон. Доал дара аппарат мамогга чоалхане йоацаши дарегІеи еш тоаде деза халкъа боахама хьалхле лелаелга.

Лакхе денз лохе кхаччалца планах хьалхле леладелга тІадерзадаь хила деза керда техника чехка дегІайоалаяраи из производствана юкъейоалаяраи. Халкъа боахама ерригача участкашка цІенхаштта лелаянза яргьяц производства средстваех пайда эцара Іилмано маяххара оттаяь прогрессивни нормативаш.

Парте эггара хьалхара лоархІам бу **капитальни вложенех боала пайда лакхбалара**, капитальни балхаш пайданегІа а дарегІа а хургдола никъ лахара, капитальни вложеней хІара дІадахийтача сомах массанахьа а эггара дукхагІа продукци тІакхетилга Іалашдара, дІадахар юхаметтадара ханаш лоацъяра. Капитальни затратай структура хадданза тоае а царна юкъе оборудоване, машинаша, станокаша лоаца дакъа лакхде а деза.

Кертерча участкашка капитальни вложеней концентраци яр, капитальни затраташ доакъош деш йохаелга дІадаккхар, хьалъеш латта предприятеш болх бе йолайолийтилга сихдар планаш увттаяраи боахам вІаштІехьбаккхараи хиланза даргдоаца хьал а хинна дІаотта деза.

Продукце дикал хадданза лакхъяр экономика дегІаяро эггара чІоагІагІа дІадехар да. Советски предприятей продукци дикагІа йолча капиталистически предприятейчул лоархІам боллаш дикагІа хила еза. Из дара эш общественни тІахьожам а болаш йола гІулакхий система шерра юкъейоалаяр, планаш увттаеча, предприятей балха мах беча, социалистически яхьа юкъера продукце дикала хьокхамий лоархІам лакхбар.

Халкъа боахама паччахьалкхен централизованни хьалхле лелаелга чІоагІ а тоа а деш, **доал дара демократически лардаш мамогга** дегІайоалае лерхІ коммунизм хьалъяро. ЦаІ йолча халкъа боахама плана рамка чу дІахо а шерлургда моттигерча органий а предприятей а боахама хьакъехьа шоай лоІаме хилари бокъонаши, планаш увттаеча тІа-тІа а дукхагІа лоархІам болаш хила еза предприятешкара йолаенна лохера йоагІа планаши предложенеши.

Централизованни плановой хьалхле лелае еза кертерча даькъе: халкъа боахама планий кертера хьокхамаш оттадареи уж кхоачашдареи хьакъехьа, лохера хьалйоагІача предложеней мамогга лоархІам а беш; моттигашка увттаеча планашта координаци яраи бувзамаш хилийтараи; Іилма-технически хьакъехьа карагІдаьннараши дикагІа йола опыти йоаржаяра; технически прогресса, капиталовложеней, производство дІа-юха нийсъяра, къахьегамах доагІача алапе, маьхий, финансай хьакъехьа цаІ йола паччахьалкхен политика дІаяхьараи учета а статистика а цаІ йола система чакхъяккхараи.

Халкъа боахам дегІабоалабеча цІенхаштта лелаянза яргьяц **пропорциональность**, хьахургйоацаш хьалхехьа а дІаяха еза боахама диспропорцеш, экономически дегІаахара тешшамерча лакхарча темпай, предприятеша ца соцаш хадданза болх бара, халкъа вахара хьал хадданза лакхдара торо хиларах тарра тоъам хиллал боахама резерваш Іалаш а еш.

Халкъа боахама масштабаш лакхъяларо, Іилмеи техникеи чехкка дегІаахаро дІадех планаш увттаяра, проекташ увттаяра, учета, статистика Іилма боарам лакхбар. Планаш Іилман-технически экономически хьакъехьа чІоагІъяро цар йоккха стабильность хулийтаргья, хІаьта иштта цунца цхьана уж кхоачашъеш ший ханнахьа планаш тоае а нийсъе а торо а хулийтаргья. Шера йолеи перспективнии планаш шоайла органически йийза а йолаш, финансированецеи материально-технически ресурсашцеи Іалаш а еш, ца хаддаш хила еза планировани.

Коммунизм толамца хьалъяра хиланза даргдоаца гІулакх да бокъонца а масса хана а дисциплина лораяр, хІара денна тІахьожам лоаттабар, боахаме нийслуш дола алхха моттигийи ведомствайи хьашташ мара ца лоархІаш дола гІулакхаш хоадам боллаш дІадахар.

ДІахо йодача хана а лакхде деза боахама доал дара хьакъехьара **моттигерча органий** лоархІами бехктокхами, чакхдаккха деза дІахо а боахама доалдара цхьайола функцеш общесоюзни органаша — республиканскичарга, республикански — областнойчарга, областни — районничарга дІателар. Тоабе беза дукхагІа пайдане а хІанзарча производительни низий дегІадахкара боарамца нийслуш а йолча промышленностаи, строительстваи доал дара форма — халкъа боахама советий болх. Экономически административни районашта чухь совнархозий болх тоабарца цхьана, чІоагІдергда экономически органий балха координаци яр, Урал, Поволжье, Малхбузен Сибирь, Малхбоален Сибирь, Дальни Восток, Закавказье, Прибалтика, Юкъера Ази и. кх. яхараш санна йолча йоккхача экономически районний боахамаш планомерни комплексни дегІаахар вІаштІехьдаккхар духьа.

Чура торонаш оарцагІъяхараи, капитальни вложенехи, производственни фондехи, финансови средстваехи дикагІа пайда эцараи паччахьалкхен планови заданешка хьежжа шерданза даргдац **предприятей** оперативни шоай лоІамах хилари **инициативеи**. Лакхбе беза дикагІа йола техника юкъейоалаяра а производственни мощностех мамогга дукхагІа пайда эцара а хьакъехьара предприятей лоархІами из де цар безам хилари.

Боахама хьалхле лелаеча кертера лоархІам болаш да юкъарчалдоаццаш предприятештеи колхозаштеи хьалхле лелаеш йола, производство а цунна доал делга а вІаштІехьдоаккхаш йола кадраш харжар, кхетаяр, балха тІа лакхъяр. Материальни рузкъа хьадеш йола сфера общества кертера сфера я. Цудухьа производственни предприятешка хьалхле лелаеча балха тІа ахийта еза дикагІа йола кадраш.

Центре а моттигашка а тІа-тІа а дукхагІа шерде деза боахама планаш увттаеча, уж чакхйоахача, болхлойи гІулакхерча наьхеи къахьегама дешаш къестадеча, боахама хьалхле лелаяреи предприятешта доал дареи органаш вІашагІъехкача юкъарчалдоацаши эггара чІоагІагІеи **профессиональни союзаша** дакъа лоацилга. Предприятей балха дешаш къестадеча юкъе болхлойи гІулакхерча наьхеи коллективай бола лоархІам лакхбе беза.

Коммунизм хьалъяра гІулакха юкъе боахама хьалхле лелаераша чІоагІало лувца еза производства доккхийча хьокхамашта материальни а моральни а стимулировани ярца. Къахьегама материальнии моральнии безам тІабохийта стимулаш вІаши таръяр коммунизмана тІехьа лоаттабеча къовсаме хІама хьаду сийлахь-боккха низ ба. Коммунизма дукхагІа гарга

(ДІахододар 3-ча оагІо тІа).

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ ПРОГРАММА

(ДIахододар. Долалур 1-чен, 2-чен оагIош тIа.)

мел гIорт тIа-тIа лакхлургба къахьега йолча моральни стимулий, даьхача толамашта общественни мукIарло дара, дерригача халкъа гIулакх бахьан бола хIаране бехктокхамах йолча уйлан лоархIам.

Планироване, центральнии моттигерчеи организацей, предприятей, колхозий балха мах бара ерригa система хила еза кхы а йоккхагIа йолча планови заданешта, дикагIа йола производственни опыт мамогга чIоагIагIа йоаржаяра цар безам тIабохийташ. Къаьстта хьаллаца еза производства дукхала а дикала а дола хьоккхамаш лакхде керда торонаш лохаши царех пайда эцаши йола инициатива а цу хьакъехьа доаха толамаш а.

Хадданза тоаданза даргдац технически нормаш увттаелга, къахьегамах алапии премеши телара системаш, баьча балха дукхалаи дикалаи сомаца лоаттабу тIахьожам, уравниловка яйта йиш яц, ерригача предприяте балха боарам лакхбара хIара болхлочун безам тIабохийташ йола материальни стимулироване коллективни формаш лакхъянза яргьяц.

Коммунизм хьалъеш бизза пайда эцанза баргбац товарно-ахчан отношенеех социализм йолча хана цар хьахиннача кердача чулоацамга хьежжа. Цу хьакъехьа боккха лоархIам болаш да боахама расчет, ахча, мах, хьадечунга дIадодар, пайда, торговли, кредит, финансаш санна йола экономика дегIайоалаяра инструменташ юкъейоалаяр. ЦаI йолча халкъа юкъарча коммунистически доалахьен формагеи хIама дIа-юха нийсдара коммунистически системагеи даьлча товарно-ахчан отношенеш экономически пайдане йолчара а яьнна, шоаш дIаяргья.

Коммунизм шерра хьалъеча ерригача хана общественни продукции национальни доходи дIа-юха нийсъяра бюджета бола боккха лоархIам бусаргба. ДIахо а ахчан кредитни система, советски валюта чIоагIлургья, тIа-тIа дукхагIа хIама эцалуш хилара лакхлургда сом, дунен халкъий арене чIоагIлургба цун лоархIам.

Мамогга лакхъянза яргьяц боахама расчет, рузкъан чIоаггIа кхом бе, лораде, кIезигагIа доаде, хьадечунга дIадодар лохдеи производства рентабельность лакхъеи гIерта деза. Хадданза тоае еза маьхий система, коммунизм хьалъяра декхарашка, техническихи прогрессага, хьадери дIадодари лакхдаларга, производственни издержкаш лохъяларга хьежжа чакх а йоахаш. Маьхаша тIа-тIа дукхагIча боараме хьахьокха еза общественно хиланза яргйоаца къахьегама затраташ, лерттIа болх беш йолча предприяте производстваи обращенеи издержкаш юхаметтаоттаелга а цунна лоархIам боллаш пайда балга а Iалашде деза. Къахьегама овсарле лакхъяреи продукцега дIадодар лохдареи кIийлен тIа хадданза, экономически мадоаггIара маьхаш лохдар коммунизм хьалъеча ханарча политикана юкъе керттера лоархIам ба.

Iалаьмате дукха халкъа юкъара фондаш йолаш я советски общество. Цудухьа къамий рузкъа лорадара а цунах нийсса пайда эцара а бола учетеи тIахьожамеи лоархIам лакхлу. Халкъа доалахьа долча хIара сома кхом бар, цунах дикагIа пайда эцар, средстваш кхетамца дIаахийтар, боахама плановой хьалхле лелаелгеи цунна доал дара методаши хадданза тоаяр, организованностьи кхетаме йола дисциплинеи лакхъяр, халкъа инициатива дегIайоалаяр советски обществас коммунизмага беш бола никъ сихбара низ бола хьасташ да.

II. Халкъа материальни вахара хьал лакхдара хьакъехьара парте декхараш

Советски халкъа турпалерча къахьегамо хьаяьй низ бола а масса оагIорахьа дегIаена а экономика. ХIанз йолаш я берригача бахача наьха: болхлой, ахархой, интеллигенце — вахара хьал сихха айдара ерригa торонаш. КПСС оттаду дерригдунен-исторически лоархIам бола декхар — **Советски Союзе моллагIча капитализма мехкаца нийсдича, дунен тIа эггара лакхагIа бола вахара боарам Iалашбар.**

Из декхар кхоачашдергда укх наькъаца: а) хьийгача къин дукхалгеи дикалгеи хьежжа индивидуально луш дар розничны маьхаш лохдарцеи бахача наха тIера налогаш Iояхарцеи цхьан тар а деш лакхделга; б) хьийгача къин дукхалгеи дикалгеи хьежжа доацаш, вешта аьлча мах боацаш (дешар, дарба, пенсе Iалашло, берий учрежденешка бераш леладар, коммунальни гIулакхаш мах боацаш хиларга довлар и. кх. дI.) общества членаш эшаращца Iалаш бе хьожаеш йола, общественни фондаш шеръелга.

Бахача наьха реальни доходаш лакхъяларца сихха дегIаухаргда, арахеца товараши деш дола гIулакхаши, шерра доаржадергда нах чубахеи культурно-бытовойи гIишлош хьалъяр.

Советски наьха вахара торо дегIадаьхкача капиталистически мехкашкарча къахьегамхойчул лакхагIа хургья, кхыметтел бахача наьха доходий юкъера боарам цхьатарра хуле а, хIана аьлча Советски Союзе къаман доход общества берригача членашта гIойленагIа долча тайпара нийсхонца екъареи буржуазни пачхьалкхенашка санна миллионаш бола къахьегамхой бовхара чотах Iалаьмате дукха рузкъа шоай бе доллаш а доадеш а йола паразитически классаш ца хилари бахьан долаш.

Коммунизм хьалъяр материальни безам хилара принципаца хила деза яхача ленински положене тIара хьайоагIа парти. Къахьегамга хьежжа мах балар хьатIадоагIача ткъаь шера къахьегамхой материальнии культурнии эшараш Iалашдеш бола керттера хьаст болаш дусаргда.

Цунца хадданза кIезигьяла еза дукхачеи кIезигагIчеи доходашта юкъера юкъ. Квалификаци йоаца болхлойи гIулакхера бараши тIа-тIа дукхагIа квалифицированни хургба, хIаьта квалификацеи къахьегама овсарлени боарамашта юкъера башхалонаш кIезигьялар алапешта юкъера башхалонаш вIаштIехьтIехьа кIезиг а луш дIагIоргда. Берригача бахача наьха вахара хьал лакхдеча хана доходий лоха боарамаш дикка лакхагIчарга кхоачаш айлургда, тIехьтIехьагIа эшалургья ахархойи болхлойи, кIезига алапий ийдечеи дукха алапий ийдечеи къахьегамхой, мехка тайп-тайпарча районашка бахача наьха доходашта юкъера юкъ.

Цунца коммунизмана гарга ме гIорт, хIаранена эшараш тIехь-тIехьагIа дукхагIа Iалашдергда общественни фондай чотах, уж дегIаяхкара темпаш къахьегамах индивидуальни лургдар лакхдалара темпайл тIех хургья. Коммунистически хьисапе декъалга чакхдаьнна даргда къахьегамга хьежжа декъара принцип ерригa кхоачаенна яьнначул тIехьагIа, вешта аьлча, шортта материальнии культурнии рузкъаш хилча, хIаьта къахьегам общества берригача членашта вахаре чIоаггIа эшаш дола хIама хинна дIаэттача.

а) БЕРРИГАЧА БАХАЧА НАХА ЛАКХАРЧА БОАРАМЕ ДОХОДАШИ ПОТРЕБЛЕНЕШИ IАЛАШЪЯР. ТОРГОВЛИ ДЕГIААХАР

Гаргарча 10 шера СССР къамий доходий боарам шозза ахазза гаргга, хIаьта 20 шера — дукха сов эшаш доацаш пхезза гаргга лакхлургба. Бахача наьха хIара сага лаьрхIа реальни доходаш 20 шера кхоззеи ахаззанели дукхагIа дегIадоагIаргда. Цунца цхьана хьалхарча итт шере а берригача болхлойи гIулакхера барийи (общественни фондаш а лоархIаш) реальни доходаш болх беча цхьан сага юкъера лаьрхIача шозза гаргга лакхлургья, хIаьта кIезига алапий ийдерий категорех болча болхлойи гIулакхера барийи доходаш лакхлургья, хетаргахьа, кхозза. Цу тайппара хьалхара итт шу чакхдоаллаш кIезига алапий ийдеча болхлойи гIулакхера барийи группаш мехка хургьяц.

Колхозхой къахьегама овсарле дикка лакхагIча темпашца дегIаяра ларда тIа цар реальни доходаш юкъера лаьрхIача болхлойчарел сихагIа дегIайоагIаргья, болх беш волча цхьаннена лаьрхIача гаргарча итт шера шоззанел дукхагIа лакхлургья, хIаьта 20 шера — диаззанел дукхагIа.

Дикка лакхлургда инженераши, техникаши, агрономаши, зооветболхлойи, хьехархойи, медицина а культура а болхлойи санна йолча, дукккхача нахах латтача советски интеллигенце алапеш.

Бахача наьха доходаш дегIаяхкарга хьежжа вIаштIехьдаргда **халкъа потреблене юкъара боарам сихха лакхбалар.** Берригача бахача наьха торо хургья тIехдикачеи тайп-тайпарчеи кхачанца шоашта эшараш кхоачамболлаш Iалашде. Гаргарча хана халкъа эшача хьайбай продуктай (дулх, хьоанал, шурий продукташ) сомий, дикача сортех долча баьца даарий дакъа дикка лакхлургда. Берригача бахача наха кхоачамбалла хургда вахаре шерра леладеш **дола тIехдика товараш:** дика а хоза а барзкъаш, кога гIирс, советски наьха вахар тоадеши хоздеши йола хIамаш — хIанзарча ханара дика мебель, эргаяьха тоаяь цIагIа лелаю хIамаш, культура лоархIам бола тайп-тайпара товараш и. кх. Дикка шерлургда бахача наха гIулакх де автомашинаш арахецилга.

Халкъа эша товараш арахецилга тIа-тIа дегIадоагIаш дола цун хьашташ дизза кхоачашдеши, цар хувцамашка хьежжаи хила деза. Бахача наьха дукккхача тайпарча хьашташка хьежжа, моттигерчеи, къамани, климатически хьалашка хьежжа ший ханнахьа товараш арахецар — эшаш дола предметаш хьадеш долча дерригача доакъошкара динза даргдоацаш дола дIадехар.

ДIахо дегIайоагIаргья, халкъа дегIауха эшараш кхоачашдара хиланза даргдоаца хьал хиларах тарра, **советски торговли.** Мехкарча ерригача районашка а нах бахача моттигашка а вIаштIехьъяьккха хургья культурни торговли, шерра юкъейоалаергья бахача наха гIулакх дара прогрессивни формаш. Шерлургья цун материально-технически база—тикай, складий, холодильникий, овощехранилищай сеть.

ДегIайоагIаргья юртара торговли эргаяьккха тоае езаш йола совйола юрта боахама продукташ дIаухийтилга вIаштIехьдаккха дезаш йола потребительски кооперации.
Ший лоархIам бовргбац колхозни торговле а.

ШоллагIча итт шера вIаштIехьдоаккхаргда берригача бахача наха шортта материальнии культурнии рузкъаш хулилга, хьаергья тIайоагIача юкъа эшарашка хьежжа коммунистически дIадекъара принципага довлар чакхдаккхара йола материальни предпосылкаш.

б) ЧУIЕЧА ЦIЕНОЙ ПРОБЛЕМА КХОАЧАШЪЯРИ ВАХАРА ХЬАЛ ТОАДАРИ

КПСС оттаду советски халкъа вахара хьал айдара эггара согатагIа йола проблема кхоачашъяра декхар — чуIеча цIеной проблема. Хьалхарча итт шере мехкара дIадаргда кхоачамболлаш чуIе цIенош ца хилар. ХIанз а готтачеи вочеи цIеношка бахача дезалашка керда квартираш кхоачаргья. ШоллагIча итт шере хIара дезалга, царца хIаьтта саг йоалаяьчеи маьре бахачеи кагирхой дезалаш а болаш, доллача хIаманца, гигиенои культурни вахарои дIадехарашка хьежжа Iалашъяь квартираш хургья. Ахархой къаьнарча тайпарча цIеношта меттел дукхагIча даькъе керда, вай ханара цIенош хургда, е — из де йиш йолча моттигашка эшшача тайпара тоа а деш царна реконструкци ергья. ШоллагIча итт шере чуIе цIенош леладар тIехь-тIехьагIа берригача гражданашта мах боацаш хургда.

Эшаращца Iалашъяь, паргIата, хьалъеш а эксплуатацена а экономични йола городаш, кхыйола нах баха моттигаш, производственни, нах чубаха, общественни зданеш хьалъяра боккха лоархIам болаш да городаш хьалъяр, архитектура, планировка. Городехи поселкехи хила еза наьха къахьегамаи, вахараи, салаIараи эггара дикагIа дола хьалаш Iалашдергдола производственни зонай, нах бахача районий, общественнии культурнии учрежденей сета, бытовой предприятей, транспорта, инженерни оборудованеи энергетикаи рациональни комплексни организаци.

ХьатIайоагIача хана кхоачашъергья коммунальни гIишлош хьалъяреи ерригa городаш а болхлой поселкаш а тоаяь хозъяреи шерра программа, цо дIадехаргда царна электрификаци, эшшача боараме газификаци, телефонизаци яр, коммунальни транспортацеи, водопроводацеи Iалашъяр, городашкеи кхыйолча нах бахача моттигашкеи вахар унахцIена хилийтара, цига гаьнаш йогIар а, хий диллар а, фои, лаьттеи, хий доалла моттигаши бIехъярца къовсам лоаттабар а долаш дIахо де дезача гIулакхий системаш чакхйоахилга. ДукхагIа хургья дукха йоккха йоацеи юкъереи хоза тоаяь городаш, цо торо хулийтаргья вахара хьал тоаде а унахцIенагIа хилийта а.

Коммунальни транспорт (трамвай, автобус, траллейбус, метро) шоллагIча итт шере мах боацаш хургья, хIаьта иштта из ха чакхйоаллаш мах боацаш хургда коммунальни гIулакхаш: хийи, гази, йоаго хIамеи.

в) БАЛХА ХА ЛОАЦЪЯРИ КЪАХЬЕГАМА ХЬАЛАШ ДIАХО ТОАДАРИ.

ХьатIадоагIача итт шера кхоачашдергда **ялх сахьат долча балха денга** довлар — кIира цхьа выходной ди а долаш, е **35 сахьат дола балха кIира** — ши выходной ди а долаш, хIаьта лаьттан кIалхарча балхашкеи зенерча хьалашка къахьега дезача производствашкеи — пхи сахьат долча балха денга, е 30 сахьат долча пхе денах латтача балха кIирага.

ШоллагIча итт шере къахьегама овсарле йоаггIача тайпара лакхъялара ларда тIа дIадолалургда кхы а дукхагIа лоацдаьча балха кIирага довлар.

Цу тайппара, Советски Союзах хургба дунен тIа эггара лоацагIа а, хIаьта цунца эггара овсарле йолаши эггара дукхагIа къахьегамах доагIар луши балха ди дола а мохк. Дикка дукхагIа хургья къахьегамхой мукъа ха, цо кхы тIа а цар культурно-технически боарам лакхбара дола хьалаш хулийтаргда.

Балха ди лоацдарца цхьана йIаьхлургья къахьегамхой мах телаш йола шерра-шерара отпускаш. ТIехь-тIехьагIа берригача болхлоштеи гIулакхера бараштеи тела эггара лоацагIа йола отпуск кхаь кIиралла кIезигагIа йоацаш йIаьхлургья, хIаьта дIахо йодача хана — беттага кхоачаш. Мах луш йола отпускаш тергья колхозникашта а.

Къахьегама хьалаш мамогга унахцIенеи аттагIеи дар — халкъа вахара хьал дIако лакхдаро лоархIамегIа дарех цхьа декхар. Ерригача предприятешка юкъехьоргья хIанзарча ханара кхерамзлен техника средстваш, Iалашдергда производствера човнаши профессиональни лазараши хургдоаца санитарно-гигиенически хьалаш. Дийнахь а бус а болх бе безаш технологически процессаш ярашкареи е бахача наха гIулакх дара эшачаргареи дIаиккхача ерригача предприятешкара йоалаш-йоалаш дIаяргья бийсанна болх беш йола сменаш.

г) УНАХЦIЕНОНИ ВАХАРА ХА ЙIАЬХЪЯРЕИ ЙОАКХО ЯР

Берригача бахача наьха унахцIено лорaяреи даим тоаяреи йоакхо шийна дIатIаэцаш йола пачхьалкхе, алхха социалистически пачхьалкхе мара яц. Из Iалашду социально-экономически медицински мероприятей системаца. Кхоачашхургья лазараш ца хилийтараи хоадам боллаш кIезигдараи, дукхха нах цамогаш беш дола инфекционни лазараш дIадахараи, вахара ха дIахо йIаьхъяраи тIадерзадаьча гIулакхий шерра программа.

Городашкеи юрташкеи бахача наха маьшша массадолча тайпара лакхача говзалца **медицински гIулакх делга** дизза кхоачашдергда. Из декхар кхоачашдаро дIадехаргда, шерра медицински учрежденеш хьалъяр, царца больницеши санатореши а йолаш, хIанзарча ханарча аппаратураца ерригa медицински учрежденеш Iалашъяр, мехкарча берригача бахача нахага диспансераш хьежилга. Къаьстта терко е еза городеи юртеи наьна а бера а унахцIено лорaяра учрежденеш (бераш ду цIенош, консультацеш, берий санатореши больницаши, хьун школаши и. кх. дI.) дуккха хьаяра.

ХIанз долаш долча мах боацаш деча медицински гIулакхаца мах боацаш хургья цамогаш бараштa санатореш а, хIаьта иштта медикаменташ а. Бахача наьха городал арахьарча хьалашка салаIа торо хилийтар духьа хьадергда салоIа цIенош, пансионаташ, городал арахьара гостиницаши туристски базаши, байча маьхах, хIаьта иштта преме хьисапе, льготни тайпара е мах боацаш къахьегамхой царех пайда эца йиш хургйолаш.

Парте лоархIамегIа дарех цхьа декхар лерхI, бер зIамига долча хана денз дIа а доладеш, физическии духовнии низаш гармонически дегIадаьхка йола, физически чIоагIа йола къона тIехье кхеелга. Цо дIадех массови спортеи физически культураи дерригa тайпаш, цунца школашка а тIехьа, хьаллацар, тIатIа дукхагIа баха нах, къаьстта кагирхой физкультура болама юкъеозилга.

д) ДЕЗАЛА ВАХАРА ХЬАЛАШИ КХАЛСАГА ПОЛОЖЕНИИ ТОАЯР, ОБЩЕСТВА ЧОТАХ БЕРАШИ КЪАХЬЕГА МОГАШ БОАЦАРАШИ ЛЕЛАБАР

Вахаре кхалсага нийсса бокъо ца хиларах юхедисараш дизза дIадаха деза, иразера нана хилари кхалнаха общественни къахьегаме, общественни балха, Iилмаи искусстваи юкъе кхы а чIоагIагIа хьинаре а творчески а дакъа лацари цхьана тардолийтаргдола дерригa социально-бытовой хьалаш хьаде деза. Кхалнаха дала деза кхычунга хьежача аттагIеи цунца цхьана кхоачам боллаш алапий доагIаши дола балхаш. Берах бараштa тела отпускаш йIаьхлургья.

Кхалнаха цIагIа хьега къа кIезигагIа а аттагIа а хургдола хьалаш Iалашде деза, хIаьта цул тIехьагIа из къахьегам дезала материально-бытовой эшараш кхоачашдара общественни формашка баккха торонаш хьа а еш. Цудухьа цIагIарча боахаме шерра яржаргья эргаяьха тоаяь а маьха ейяь а бытовой машинаш, приспособленеш, электроприбораш; гаргарча шерашка бизза кхоачам балла хургья бахача наха эша гIулакхаш деш йола предприятеш.

Къаьстта терко е езаш да бахача наха бизза кхоачам балла **общественни кхачан** сеть шеръяр, царца предприятешкареи, учрежденешкареи, доккхийча цIеношкареи столовеш а йолаш. Овлан тIара тоадаь хила деза столовешка ухараштa ду гIулакхи продукце дикали, столовешкара обедаш цIагIа кийчдаьча дуача хIамайл чам болашагIа, дегIа пайданегIа, дезала дарегIа хургдолаш. Общественни кхачан продукце мах лохбалар торгови сетерча продовольстве маьхаш лохдаларал хьалха латташ хургда. Из дерригa бахьан долаш 10—15 шера чухь цIагIа кийчбаьчул дукхагIа общественни моттигашка кийчбаь кхача буаш хургба.

ШоллагIча иттшере дIадолалургда предприятешкеи, учрежденешкеи, болх беш боахкача колхозхоштеи мах боацаш общественни кхача (обедаш) теларга довлар.

ХIара бера иразе бера ха Iалашъяр — коммунистически общество хьалъяра декхарех эггара лоархIамегIеи сий долашагIеи дола цхьа декхар да. Шерра берий учрежденеш хьалъяро тIехь-тIехьагIа кхы а дукхагIча дезалашка, хIаьта шоллагIча иттшере — хIара дезала, безам хуле, кагийи кхувш доагIеи бераш мах боацаш берий учрежденешка леладе торо хургйола хьалаш оттадергда. Де торо мел яр данза даргдоацаш лерхI парте хIанз гаргарча шерашка школе даха ха йоацача берий учрежденеш бизза кхоачам балла хилийтара.

Городеи юртеи Iалашдаь хургда: кхоачам хиллал а мах боацаш а бахача наха эша яслеш, берий бешамаши площадкаши, дIаьхдаь ди дола школаш, пионерий лагераш хилар; мах боацаш бераш леладергдола школаш-интернаташ дуккха йоаржаяр; ерригача школашка мах боацаш дIайха марта хилийтар, дешархошта мах боацаш обедаш а телаш школера дIаьхдаь ди юкъедоаладар; школьни барзкъашцеи дешара пособешцеи мах боацаш Iалашдар.

Пачхьалкхен органаша, профсоюзаша, колхозаша къаман доход дегIаярга хьежжа укх ткъаь шера тIехь-тIехьа дукхагIа шоашта дIатIаэцаргда, ханна боккхий хиларца е инвалидаш хиларца къахьега могаргдоацаш бола берригa гражданаш материально Iалашбара гIулакх. Цамогаш хиларахи къахьега могаргдоацаш бисарахи тела пособеши къоанала тела пенсеши колхозхошта а тергда, къоаналеи инвалид хиларахи тела пенсеш лакхлургда. Городеи юртеи дуккха хьалдергда берригa безам бараш мах боацаш дIачуэца йиш хургйола къоаноштеи инвалидаштеи лаьрхIа дика кийчдаь цIенош-интернаташ.

Халкъа материальни вахара хьал айдара даькъе парте оттаду декхараш кхоачашдарца, эшачунга хьежжа хIамаш дIанийсдара коммунистически принцип практически кхоачашъяра новкъа дикка хьалхашкахьа гIоргья Советски Союз.

Ткъо шу даьлча потреблене общественни фондаш хургья бахача наьха дерригача ахаш гаргга долча реальни доходий лоархIам болаш. Цо торо хулийтаргья общества чотах кхоачашде:

— берий учрежденешкеи школашка-интернаташкеи мах боацаш бераш леладар (дай-ноаной раьза бале);

— къахьега цамогараш материально Iалашбар;

— ерригача дешара заведенешка мах боацаш дешар хьехар;

— берригача гражданашта мах боацаш медицински гIулакх дар, цунца цхьана цамогаш бараш медикаменташцеи санаторни дарбашцеи Iалашбар а долаш;

— квартираши, хIаьта иштта коммунальни гIулакхаши мах боацаш хилийтар;

— коммунальни транспорт мах боацаш хилийтар;

— вахача эшаш дола цхьадола тайпа гIулакхаш мах боацаш хилийтар;

— салоIа цIенош, пансионаташ, туристий базаш, спортивни сооруженеш тIехь-тIехьагIа мах кIезигбаьи юкъ-юкъе мах боацаши хилийтар;

— баха нах кхы а дукхагIа пособешца, льготашца, стипендешца (цхьаь бисачеи дукха бераш долчеи ноаноштa йола пособеш, студенташта дола стипендеш) тIехь-тIехьа дукхагIа Iалашбар;

— предприятешка, учрежденешка, хIаьта производстве боахкача колхозхошта мах боацаш тIехь-тIехьагIа общественни кхача (обедаш) хилийтарга довлар.

Цу тайппара, Советски пачхьалкхено сага дегIадоагIаш латта материальнии культурнии эшараш бокъонца кхоачам хиллал а дерригa чулоацаш а Iалашдара хьокхам лургба дерригача дуненна. Советски наьха вахара боарам лакхбалар, мехка производительни низаш сихагIа дегIадахкаргеи, къахьегама овсарле лакхъяларгеи, советски халкъа творчески энерги шерагIа яржаргеи хьежжа сихагIа кхоачащдергда.

Оттаяь программа толамца кхоачашъюлургья машара хьалашка. Дунен халкъашта юкъера лоаттам харцбалароi из бахьан долаш оборонага дукхагIа рузкъа дIадахийта дезаш хиларои халкъа вахара хьал лакхдара планаш чакхйоахилга юхатоха тарлу. Дунен халкъашта юкъера гIулакхаш чIоагIдаь тоадаро, тIема кийчонна ю расходаш кIезигьяро, къаьстта пачхьалкхенашта юкъе боаггIаш бола барт хилара ларда тIа массанахьа а дерригa а герз дIадоаккхилга чакхдаккхаро торо хулийтаргьяр къахьегамхой вахара боарам лакхбара планел дикка тIехдовла.

Советски халкъа вахара хьал лакхдалара Iалаьмате йоккха программа кхоачашъяр дерригдуненисторически лоархIам болаш хургда. Парте советски халкъ тIахьех тIагIертта, хьинар айдаь къахьегара. ХIара къахьегамхо декхарийла ва коммунистически общество хьалъеча, халкъа вахара хьал лакхдара йола программа кхоачашъе лоаттабеча къовсаме ший декхар чакхдаккха.

III. Пачхьалкхе хьалъяреи дIахо социалистически демократи дегIайоалаяреи хьакъехьара парте декхараш

Социалистически революце хьаяьча пролетариата диктатура дерригдунен-исторически лоархIам бола гIулакх даьд СССР-е социализм котъялар Iалашдарца. Цунца цхьана социализм хьалъеча хана цунна шийна а хиннад доккхий хувцамаш. Эксплуататорски классаш дIаяларца цар духьале йохаяра йола функци дIаяьннай. Масса оагIорахьара дегIаяьхкай социалистически пачхьалкхен керттера функцеш — боахама-организаторскии культурно-хьехамеи. Социалистически пачхьалкхе ший дегIаяра кердача ханна чуеннай. Пачхьалкхенах социалистически обществе къахьегамхой дерригхалкъа организаци хилара процесс дIайолаеннай. Пролетарски демократи тIехь-тIехьа кхы а дукхагIа дерригхалкъа социалистически демократи хулаш хьаеннай.

Цхьа болхлой класс мара яц исторе чухь ший Iаьдал даим лоаттадара декхар хьалхашка ца увттадеш. Социализм — коммунизма хьалхара фаза — йизза а хоадам боллаш а котъялари общество шерра коммунизм хьалъярга ялари Iалаш а даь, пролетариата диктатуро ший исторически мисси кхоачашъяьй, вай мохк дегIабара чурча декхарашка диллача СССР-е из хиланза яргйоацаш хилар дIа а даьннад. Пролетариата диктатура пачхьалкхен хьисапе хьахиннача пачхьалкхенах, хIанзарча ханарча кердача этапе, халкъа-юкъара пачхьалкхе, дерригача халкъа хьашташ кхоачашдеши, лоIам беши йола орган хиннай. Болхлой класс — советски общества эггара хьалха латта, нийса вIаштIехьбаьнна низ хиларца,— цо кхоачашду ший кулгалдара гIулакх, шерра коммунизм хьалъеш латтача хана а. Болхлой класс ше общества кулгалхо хилара роль кхоачашъяь яргья коммунизм хьалъярца, классаш дIаяьлча.

Парте лерхI, пачхьалкхе дIаялале хьалхагIа, болхлой класса диктатура ца эша мегаш хилар. Пачхьалкхе, халкъа-юкъара организаци ше хиларга хьежжа, юсаргья коммунизм йизза котъяллалца. Халкъа лоIамца дола гIулакхаш а леладеш, коммунизма материально-технически база хьаелга вIаштIехьдаккха, социалистически отношенеш эргаяьха коммунистически хьисапе яха, къахьегама лоархIамаш потреблене лоархIама тIахьожам лоаттабе, халкъа вахара хьал айделга Iалашде, советски гражданий бокъонаши, паргIатонаши, социалистически правопорядок, социалистически доалахье лорае, халкъах баьнна нах сакхетаме дисциплинеи къахьегамцара уйла коммунистически йолаши кхебе, мехка оборонеи кхерамзлеи тешшаме Iалашъе, социалистически мехкашцара вошал тIехь леладу гIулакхаш дегIадоаладе, берригача юкъарча машара гIулакх лораде, дерригача мехкашца дика вIаштIехьдаьха гIулакхаш леладе дезаш я из.

Социалистически демократи масса оагIорахьа йоаржаяри эргаяьккха тоаяри, пачхьалкхенна доал дара, боахами культуреи хьалъяра кулгал деча берригача гражданаша хьинаре дакъа лацар, пачхьал-

(ДIахододар 4-ча оагIо тIа.)

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ ПРОГРАММА

(ДӀахододар. Долалур 1-чеи, 2-чеи, 3-чеи оагӀош тӀа).

кхен аппарата болх тоабари цун балха халкъа тӀахьожам чӀоагӀбари — иштта ба коммунизм хьалъеча хана социалистически пачхаьалкхе дегӀаяра керттера лостам. ДӀахо социалистически демократи дегӀаахара процессе чакхдаргда пачхаьалкхен Ӏаьдала органех тӀехь-тӀехьагӀа обществас ше шийна доал дара органаш хьахулга. ДӀахо кхы а дукхагӀа дегӀайоагӀаргья, централизованни кулгал, моттигерча органий инициатива эггара тӀех дегӀаярца, союзни республикай бокъонаш шеръярца, наьха творчески хьинар айдаларца нийса вӀаши тарлулга Ӏалашдеш йола, демократически централизма ленински принцип. ЧӀоагӀъе еза дисциплина, хӀара денна доал дара аппарата ерригача звеной балха тӀахьожам лоаттабелга, Советски Ӏаьдала решенеш, законаш кхоачашдарга хьожилга, уж законаш нийса а шийн ханнахьа а кхоачашдара хӀара болхло бехктокхаме хилар лакхделга чакхдаккха деза.

1. Советаши пачхаьалкхен управлене демократически принципаш дегӀайоалаяри

Деррига чулоацаш йола халкъа организаци а цун цхьоагӀо хьахьокхар а йолча Советий лоархӀам лакхлургба коммунизм хьалъеча хана. Пачхаьалкхени общественнии организацей гӀулакхаш шоашта чухь цхьан тар а деш, Советаш тӀехь-тӀехьагӀа дукхагӀа общественни организацей хьисапе ерз, цар балха юкъе шерреи юкъарчал доацаши дуккхача наха дакъа а лоацаш.

Парте лерхӀ халкъа представительства формаш эргайоахаш тоаянзеи советски хоржама система демократически принципаш дегӀайоалаянзеи яргйоацаш хилар.

Эггара мегаргболашагӀа, сий долашагӀа бараш хоржилга Ӏалашдар духьа Советий депутаталла кандидаташ увттабеча хана собранешка, газеташ тӀа уж шоаши цар гӀулакхаши шерра а масса оагӀорахьара а дувцилга чакхдаккха деза.

Пачхаьалкхенна доал дара школе гӀолла керда миллионаш бола къахьегамхой чакхбахар духьа Советий болх тоабараи царна керда низаш чуозараи хӀара хоржамаш деча хана Советий депутатех кхоалагӀча даькъал кӀезигагӀа боацаш керда депутаташ хилийтача бакъахьа хургда.

Хьалхле лелаеча органашка болх булургбола нах дукхагӀа чуозар а, хӀаьта иштта пачхаьалкхен доал деча организацешкарча цхьаццаболча болхлошка шоай бе доаллача Ӏаьдалца законах нийса доацараш леладе йиш ца хилийтар а духьа парте лерхӀ **хадданза хьалхле лелаеча органий состав кердаяханза яргйоацаш.** Ерригсоюзнии, республиканскии, моттигерчеи органашка хьалхле лелаю болхлой шоай гӀулакхаш тӀа, бокъонга диллача, вӀаштта кхозза мара хоржаргбоацаш принцип оттайича бакъахьа хургья. Нагахьа санна болхлочох доахкача гӀулакхаша, массанена а хетачох, хьалхле лелаеча органе цо дӀахо беш бола болх пайданеи эшаши хулийте, из юха а харжийта мегаргва. Иззаморча метте бокъонца хержарг лархӀац духхьала дукхагӀа бараша кхадж тесса ца Ӏеш, диъ даькъах кхаь даькъо цунна тӀехьа кхадж тессача мара.

Парте керттера декхар лерхӀ социалистически демократе принципаш дӀахо тоаяри нийса кхоачашъяри. Дизза кхоачашдаь хила дезаш да: Советашеи цар депутаташеи хан-ханнахьа харжархошта хьалхашка отчеташ яр, ха ялале шоайх тийша тӀадехка декхараш кхоачашдеш боаца депутаташ юхабеха харжархой бокъо хилар; пачхаьалкхен доал даро, боахами культуреи хьалъяра деррига лоархӀамера дешаш гуччахьа, паргӀатта а массайолча оагӀорахьара а Советий сессешка дувцар; лохе денз лакхе кхаччалца Ӏаьдала исполнительни органаша хан-ханнахьа Советий сессешка отчеташ яр; цу органий балха тохкам бари царна тӀахьожам лоаттабари; депутатий запросаш Советаша хан-ханнахьа ювцар; советскии, боахамеи, кхыйолчеи организацей балха юкъерча кхоачамбоацараштa критика яр.

Совета хӀара депутат пачхаьалкхен гӀулакхаца хьинаре дакъа лоацаши хоадам боллаш цхьа болх беши хила веза. Лакхлуш боагӀа Советий массазарча комиссей лоархӀам. Лакхехьарча Советий массазара комиссеш министерствай, ведомствай, совнархозий балха хан-ханнахьа тӀахьожам лоаттабе безаши йоагӀаш йолча Лакхехьарча Совето тӀаийца решенеш чакхъяхара хьинаре новкъостал де дезаши я. Законодательни органий болх тоабар а исполнительни органашта лоаттабу тӀахьожам чӀоагӀбар а духьа практикана юкъехьолда комиссешка болх байта юкъ-юкъе шоай балха декхарех депутаташ мукъабувлийтар.

Моттигерча Советий массазарча комиссешка къестадергдолаш тӀехь-тӀехьагӀа дукхагӀа дӀатела деза исполнительни органий управленейи отделийи компентенцех дола дешаш.

Шерлургья къахьегамхой депутатий моттигашкарча Советий (моттиге шоаш доал дара) бокъонаш. Цар хоадам боллаш къестадергда моттигера лоархӀам бола деррига дешаш.

Къаьстта терко е доагӀаш да района звено чӀоагӀъяра гӀулакх. Колхозно-кооперативни доалахье дерригхалкъачунца гаргаахарца тӀехь-тӀехьагӀа хьахургья района лоархӀам болча ерригача предприятешта, организацешта, учрежденешта доал дергдола демократически цхьа орган.

Шерлургда общественни организацешеи къахьегамхой объединенешеи Советски пачхаьалкхен представительни органий законодательни гӀулакхаца дакъа лацар. Профсоюзашта, комсомола, кхыйолча дуккха нах чубоагӀача общественни организацешта цар общесоюзнии республиканскии органашка гӀолла бокъо яла еза законодательни инициатива хила, вешта аьлча законий проекташ тӀакхахьа.

Пачхаьалкхен юкъареи, иштта моттигереи лоархӀам болча законий а кхыча решеней а проекташ къахьегамхошка шерра ювцийтара гӀулакх система хинна дӀаотта деза. Эггара лоархӀамегӀа йола законопроекташ дерригхалкъа голосоване (референдум) увттае еза.

КПСС боккха лоархӀам бу, мехкарча дерригача рузкъаех нийса пайда эцар, къахьегамхошта культурно-бытовой гӀулакх дара дешаш шийн ханнахьа къоастадар дукхагӀча даькъе шийх тийша йолча пачхаьалкхен аппарата болх тоабара. Советски аппарат хила еза чоалхане йоацаш квалифицированни, дарегӀа, оперативни, цхьаккха тайпара бюрократизми, формализми, волокитеи йоацаш.

Из декхар кхоачашдара лоархӀамера средство — хадданза **пачхаьалкхени общественнии тӀахьожам.** Ленина указанешка хьежжа, хадданза болх беш хила еза центре а моттигашка а пачхаьалкхен тӀахьожами, общественни инспекции вӀаши таръеш йола тӀахьожама органаш. Халкъа тӀахьожама инспекци пачхаьалкхен гӀулакхашта доал дара, закон нийса кхоачашдеча тӀахьожам лоаттабара дуккха адамаш юкъеозара лоархӀамера герз, пачхаьалкхен аппарат эргаяккхара, бюрократизм дӀаяккхара, къахьегамхой предложенеш шийн ханнахьа кхоачашъяра герз лерхӀ парте.

Социалистически пачхаьалкхен аппарат халкъа гӀулакх деш а халкъа хьалхашка отчет тела езаш а я. Болхлочо цӀена болх ца бари, Ӏаьдала гӀулакх зуламерча тайпара леладари, бюрократизми, моллагӀчо из дойя а, хоадам боллаш соцаде а деза, чӀоаггӀа бехк бе а беза. Советски наьха декхар — законаши правопорядоки лораеш хилар, бокъо йоацараш ца ловши царца къовсам лоаттабеши хилар.

Парте лерхӀ **доал дар** демократически хьисапе дӀахо дегӀадоаладе дезаш хилар. Харжареи представительни органашта а харжархошта а хьалхашка отчеташ телареи принцип тӀехь-тӀехьагӀа пачхаьалкхен органий берригача кулгалдеча болхлошка кхоачаш хила еза.

Пачхаьалкхен мах тела аппарат кӀезигьярга, доал дара навыкаш тӀехь-тӀехьагӀа дукхагӀча наха Ӏомаярга, хӀаьта цу аппаратера болх дӀахо йодача хана къаьстта професси хургйоацаш хиларга даргдолаш хила деза гӀулакх.

ТӀадиллача гӀулакха хӀара кулгалхо персональни бехктокхаме хилар мадарра дӀахо а хьош, леррагӀа чакхдаккха деза пачхаьалкхени боахамеи аппарата ерригача звеношкара болх коллегиальни лелабар.

Эггара шерагӀа йола демократизм къахьегамхой новкъостий дисциплина нийса лелаярца, цхьана тарлуш а из чӀоагӀъяра, лакхереи лохереи тӀахьожам лоаттабара новкъостал деш а хила еза. Ерригача пачхаьалкхен органий балха керттерадар — наха юкъера организаторски болх, болхлой нийса хьакъоастабар, цар практически гӀулакхашка хьежжа уж бовзар а цар мах бар а, заданеши кулгалдеча органий решенеши бокъонца кхоачашъяра тӀахьожам лоаттабар.

Боккха лоархӀам болаш **хургда социалистически правопорядок дӀахо чӀоагӀъяр,** боахама-организаторскии культурно-кхетамеи болх нийсбеш йола, коммунизм хьалъяра декхараш къоастадара, масса оагӀорахьара саг тоавалара новкъостал деш йола правови нормаш дегӀаяхкар.

Коммунизмага довлар да сага шийн паргӀатои советски гражданий бокъонаши масса оагӀора дегӀаахар. Социализмо еннай къахьегамхошта эггара шерагӀа бокъонаши паргӀатои, хӀаьта царна гаранти а лу. Коммунизмо яхь къахьегамхошта керда сийлахьйоккха бокъонаши торонаши.

Парте хьалхашка оттаду социалистически законаш нийса леладар, моллагӀа а правопорядок телхаелга дӀадаккхар, зуламаш дӀадахар, уж хьахулаш дола деррига бахьанаш дӀадахар Ӏалашдара декхар.

Законо маяххар кхоачашъеш я СССР правосуди. Бокъонца демократически лардаш тӀа хьаю из: судахойи халкъа заседателаши хоржаш а отчет тела езаш а хилар, ханал хьалха уж юхабеха бокъо хилар, суде дувца дешаш гуччахьа дувцар, судо а следствеи дознанеи органаша а законности ерригa процессуальни нормаши чӀоаггӀа кхоачаш а еш общественни обвинителашеи защитникашеи судашка дакъа лоацаш хилар. Правосуде демократически лардаш дегӀа а ухаргья эргаювлаш тоа а лургья.

Коммунизм хьалъеш йолча общество бокъо телхаераштеи зуламхоштеи моттиг хила йиш яц. Бакъда, хӀанз зуламаш деш моттигаш йолча хана чӀоагӀа бехктокхаме оза беза обществана кхераме дола зуламаш деш социалистически общежите правилаш телхаеш, цӀенача къахьегама вахара юкъе хила безам боацаш бола нах. Керттера теркам зуламаш ца хилийтара тӀаберзабаь хила беза.

Къахьегамхой материальни Ӏалашбелга, культурни боарам, сакхетам лакхбаларо зуламаш дӀадаха, уголовни бехкбар меттел, юххера а общественни Ӏоткъам бареи кхетамца-кхебареи гӀулакхаш хургдолаш деррига хьалаш оттаду. Социализма хьалашка хӀара къахьегама новкъара ваьнна саг пайданерча балха юха юкъе ва йиш йолаш ва.

Пачхаьалкхени общественнии организацей ерригача система къахьегамхой декхараш шоай лоӀамах а цӀена а кхоачашдара уйланца кхетабу, хӀаьта бокъонаши декхараши органически вӀашагӀтохарца коммунистически общежите цхьан тайпара йола нормаш хьахиларга а буг.

2. Общественни организацей лоархӀам дӀахо лакхбар. Пачхаьалкхеи коммунизми

Шерра коммунизм хьалъеча хана лакхлу общественни организацей лоархӀам. Къаьстта лакхлу доал дара школа, боахама хьалхле лелаяра школа, коммунизма школа хиларах тарра **профессиональни союзий лоархӀам.** Массазарча производственни совещанеех предприятей болх тоабараи производствана тӀахьожам лоаттабараи тӀа-тӀа чӀоагӀагӀа лоархӀам бола органаш а еш, боахама кулгалдара шоай болх профсоюзаша тоабара новкъостал деш хургья парти. Профсоюзаш декхарийла я:

— хадданза наьха коммунистически сакхетам лакхбалара йоакхо е, коммунистически къахьегам бахьан лелаю яхь вӀаштӀехьъяккха, пачхаьалкхени общественнии гӀулакхашта доал дара навыкаш Ӏоае къахьегамхошта гӀо де, къахьегама бустамаи потребленей бустамаи тӀахьожам лоаттабеча хьинаре дакъа лаца;

— хадданзарча технически прогресса, дӀахо а къахьегама овсарле лакхъяра, пачхаьалкхен планаш а заданеш а кхоачашъяраи тӀеххкоачашъяраи тӀехьа лоаттабеча къовсама юкъе а озаш болхлойи гӀулакхерча наьхеи хьинар айде;

— болхлойи гӀулакхерча наьхеи квалификаци лакхъяра, цар къахьегамеи вахареи хьал тоадара хадданза йоакхо е, къахьегамхой материальни хьашташи бокъонаши лорае;

— наха чубахеи культурно-бытовойи гӀишлош хьалъяра планаш кхоачашъе, общественни кхачани, торговлеи, социальни страхованеи, санаторно-курортнии гӀулакх тоаде гӀерташ хила;

— потреблене общественни фондех пайда эцара, къахьегамхошта эша гӀулакх деш йолча ерригача предприятейи учрежденейи балха тӀахьожам лоаттабелга Ӏалашде;

— къахьегамхошта ду культурни гӀулакхи салоӀилгеи тоаде, физкультуреи спорти дегӀайоалае.

Лакхлургба **кагирхой коммунистически союза** лоархӀам, коммунизма уйланца кагирхой кхебе, керда общество практически хьалъяра уж юкъеоза, коммунизм йолча хана бахаш, болх беш, общественни гӀулакхашта доал деш хургболча масса оагӀорахьа дегӀабаьхкача наьха тӀехье кийчъе партена новкъостал деш йола кагирхой самодеятельни политически организаци ше хиларга хьежжа. Кагирхоех лерхӀ парте коммунизм бахьан советски халкъо лоаттабеча къовсаме хӀама хьадеш бола творчески низ.

Вахара дерригача доакъошка кхы а дукхагӀча боараме инициативеи керда гӀулакх дӀадоладеши хила езаш, кагирхой творчески хьинари къахьегама турпалали дегӀайоалае езаш я комсомол. Комсомольски организацей балха юкъе керттера моттиг лоацаш хила деза Даьхенна, халкъа, Коммунистически партена, коммунизма гӀулакха геттара чӀоагӀа мутӀахьа болаш, общества вахар тоадеча къахьега, моллагӀа халонаш ла, кагийча наьхеи мехкарийи общеобразовательни а технически а дешара боарам лакхбе масса хана кийча болаш кагирхой кхебелга. Комсомола сий дола декхар — социалистически Даьхе лорае кагирхой кийчбар, хьинар дола, моллагӀча моастагӀчоа чӀоаггӀа хӀама тоха могаргдола патриоташ кхебар. Коммунистически морала пирнципаши нормаши чӀоаггӀа лораяра наькъаца хьалкхебу комсомоло кагирхой. Ше школеи пионерски организацеи беча балцаха вахара гӀозале йолаш, къахьегам безаш, физически а нравственни а унахцӀена тӀехье хьалкхееча хьинаре дакъа лаца дезаш я комсомол.

ЛоархӀам лакхлургба **кооперацe** — колхозий, потребительски, жилищно-сторительни кооперацейи кхыча кооперативни организацейи, коммунизм хьалъяра нах юкъеозача, коммунистически кхетам луча, обществас ше шийна доал дара школен формех цаӀ из хиларах тарра.

ДегӀайоагӀаргья къахьегамхой кхыйола общественни объединенеш: Ӏилман, Ӏилма-технически, Ӏилма-просветительни обществаш, рационализаторийи изобретателийи организацеш, литература, искусства, журналистика болхлой союзаш, культурно-просветительнии спортивнии обществаш.

Парте лерхӀ ерригача общественни организацей лоархӀамегӀа дола декхар, къахьегама яхь масса оагӀорахьа дегӀайоалаяри къахьегама коммунистически формаш хьаллацари коммунизм хьалъеча къахьегамхой хьинар дӀахо айдар, наьха материально-бытовой положени тоаяра, цар дегӀадоагӀа духовни эшараш кхоачашдара йоакхо яр. Общественни организацеша культура, унахцӀено лораяра, социальни Ӏалашлон учрежденешта доал деча дакъа лацар шерде деза, цар кулгал дергдолаш укх гарггарча шерашка дӀаяла еза пачхаьалкхено лелаеш йола зрелищни предприятеш, клубаш, библиотекаш, кхыйола культурнопросветительни учрежденеш; общественни порядок чӀоагӀъяра, цу организацей къаьстта халкъа дружинай, новкъостий судий болх шербе беза.

Общественни организацей самодеятельность дегӀайоалаяр духьа, парте лерхӀ цар мах телаш йола аппарат лохера яьнна лакхе кхаччалца дӀахо кӀезигье, аргӀан хоржамаш хулаш аханега кхоачаш хӀара хоржаш йолча общественни органа состав кердаяккха. ВӀаштӀехьа-тӀехьа шозза мара общественни организацешта кулгалдеш бола болхлой хоржаргбоаца гӀулакх оттадича бакъахьа хургда.

Социалистически пачхаьалкхенах ше дегӀаярца, цунах юххера а Советаш, профессиональни, кооперативни, кхыйола дуккха нах юкъе бола къахьегамхой организацеш шийна чухь вӀашагӀкхеташ йола общественни **коммунистически самоуправлени хургья.** Цу процессах, общественни гӀулакхашта доал деча обществa берригача членаша хьинаре дакъа лоацилга Ӏалашдеш йола демократи дӀахо дегӀайоагӀилга хургда. Боахамаи культураи доал дара, хӀанзарча пачхаьалкхен функцешта тара йола общественни функцеш коммунизм хилча а юхеюсаргья, общество дегӀаярга хьежжа хувца а луш эрга а ювлаш. Бакъда уж чакхъяхара характери способаши социализм йолча ханара яраш санна йоацаш кхыча бесса хургья. ХӀанз пачхаьалкхен йола планированеи, учетеи, боахама а культура дегӀаяра а кулгалдареи органий политически характер дӀа а яргья, царех обществас ше шийна доал дара органаш а хургья. Коммунистически обществах хургья къахьегама наьха дика вӀаштӀехьъяьккха доттагӀле. Хьахургья цаӀаш йола берригача наьха оамал а хинна дӀаоттаргйола, массане а къоабалъеш йола, коммунистически общежите правилаш.

Исторически дегӀаахаро пачхьлкхе дӀаяларга дуг. Пачхаьалкхе йизза дӀаялара хьаде деза чура хьалаш — дегӀаена коммунистически общество хьалъяр, иштта арахьара хьалаш а — дунен халкъашта юкъерча арене социализм котъялари чӀоагӀъялари.

3. Советски Союза Герзашцара Низаши обороноспособностьи чӀоагӀдар

Советски Союза Коммунистически парте, ерригача советски халкъо раьза долаш ше хьаллоацаш хиларах, чӀоагӀале а лувцаш чӀоаггӀа Ӏалаш а ду лора а ду социализмана карагӀдаьннараш, ерригача дунен тӀарча машара гӀулакх, кӀаьд ца луш къовсам лоаттабу агрессивни тӀемаех адамаш кӀалхара дахара тӀехьа тайп-тайпара социальни строй йола пачхаьалкхенаш машаре яхара ленински принцип хила а хиннай юса а юс Советски пачхаьалкхен арахьарча политика генеральни принцип йолаш.

Советски Союз тӀагӀертта чакхъяха гӀерташ я ше оттаяь йола, чӀоаггӀа дунен халкъий тӀахьожам лоатторгболаш массанахьа а деррига а герз Ӏодилларах йола предложенеш. Бакъда империалистически пачхаьалкхенаша уж предложенеш тӀаэца ца тугаш чӀоаггӀа духьале ю, сихха лакхду шоай тӀема низаш. Уж раьза бац дунен социалистически система йолаш хилара, хӀаьта Советски Союзи кхыйола социалистически пачхаьалкхенаши тӀемаца дӀаяхара йола шоай хьаькъал доаца планаш гуччахьа кхайка а ю цар. Цо декхарийла ю Коммунистически парти, Герзашцара Низаш, пачхаьалкхен кхерамзлен органаш, СССР деррига халкъаш, машара моастагӀий агрессивни гӀулакхашта мел ца еш фелал лелае а масса хана машарера къахьегама ха тӀа а латташ шоай Даьхе герзаца лорае даим кийча хила а.

Парте лерхӀ хӀанз империализм йолаш йолча хана. — агрессивни тӀемай кхерам дӀабарг ца хилар. КПСС лерхӀ, социалистически даьй-мохк лорабар СССР оборонеи, Советски Герзашцара Низаши чӀоагӀдар партеи ерригача советски халкъеи сий дола декхар, социалистически пачхаьалкхен лоархӀамера функци. Советски Союзо шийн интернациональни декхар лерхӀ кхыча социалистически мехкашца цхьана ерригa социалистически лагерь тешшаме лораелгеи цун кхерамзле Ӏалапъелгеи.

Чурча хьалашка диллача Советски Союза хӀанз эшаш яц арми. Бакъда, империалистически лагерагахьара бола тӀема кхерам болаш хиларах, массане а деррига а герз Ӏодиллар вӀаштӀехьдаккханза хиларах, КПСС хиланза даргдоацаш лерхӀ Советски пачхаьалкхен оборона низ Герзашцарча Низий тӀема кийчо, Советски Даьхенах лата тӀава хьакхашта вола моллагӀа моастагӀа хоадам боллаш а визза а вохавелга Ӏалашдергдолча боараме лоаттадар. Советски пачхаьалкхе йоакхо еш хургья цун Герзашцара Низаш чӀоагӀа хилийтара, Даьхе лораяра эггара кердагӀа йола средстваш — атомнии термоядернии герз, массайолча радиусай ракеташ йолаш хилийтара, тӀема техникеи герзеи деррига тайпаш эшшача боараме а лоаттадара.

Коммунисташ, берригa советски нах социалистически Даьй-мохк лорабе масса хана кийча, шоай арми езаш хургболча уйланца кхетабу парте. Общественни оборонни организацей болх дӀахо дегӀабара масса оагӀорахьара новкъостал деш хургья из. Даьй-мохк лорабар, Советски Герзашцарча Низашка гӀулакх дар — советски гражданина лакхара а сийлен а декхар.

КПСС деррига ду Советски Герзашцара Низаш нийса болх беш а вӀаштӀехьйоалаш а организм хилийтара, лакхара организованностьи дисциплинеи йолаш, парте, правительства, халкъо хьалхашка оттадаь декхараш дика кхоачашдеш уж хилийтара, империалистически агрессорашта моллагӀча хана чӀоаггӀа хӀама тоха кийча хилийтара. Советски Герзашцара Низаш хьалдара лоархӀамегӀара принцип — единоначали.

Парти кӀаьд ца луш йоакхо еш хургья коммунизма гӀулакха чӀоаггӀа мутӀахьа йола, советски халкъа дикагӀа болча викалех хьахержаш йола армеи флотеи командни, политически, технически кадраш кийчъяра. Цо хиланза даргдоацаш лерхӀ, командни составо тӀагӀертта марксистско-ленински теори Ӏомаяр, лакхара тӀема- технически кийчо йолаш хилар, хӀанзарча хана тӀема теореи практикои дӀадехача дерриганеша маяххара хилар, воински дисциплина чӀоагӀъяр. Боарам боаццаш шийн халкъа, коммунизма гӀулакха мутӀахьа хургболаш, социалистически Даьхе лораяра деррига шоай низаш, нагахьа эше вахар а, дӀадала кийча хургболаш хьалкхебе беза берригa советски тӀемахой.

ТӀема строительства лардий лард я Герзашцарча Низашта Коммунистически парте кулгалдар, армерчеи флотерчеи партийни организацей лоархӀами влияни чӀоагӀъяр. Парте чӀоагӀа терко ю арме, авиаце, флота, деррига вахар а болх а вӀаштӀехьбаккхареи лостам балареи шийн влияни лакхъяра, Коммунистически партенеи Советски правительстванеи гонахьа Герзашцарча Низий лични состав кхотае армеи халкъеи барт-цхьоагӀо чӀоагӀъяра, тӀемахой къонахчал, денал долаш, майра, социалистически мехкашкарча армешца боевой доттагӀал долаш коммунизм хьалъеш боалла Советий Мохк лорабе моллагӀча хана кийча болаш кхебара.

Республика партактива собрани

Укх шера 17-ча ноябре Грозне Ленина цӀерахча культура Дворецe хилар республика партийни актива собрани. Собране «КПСС XXII съезда балха итогехи республика партийни организаце декхарехи» доклад йир КПСС Нохч-ГӀалгӀай обкома хьалхарча секретара, КПСС XXII съезда делегата нов. А. С. Трофимова.

Доклад йистеяьлча пренеех къамаьлаш дир: парте Грозненски горкома секретара нов. Беляева, парте Урус-Мартановски райкома секретара нов. Русина, «Джалка» яхача совхоза шоллагӀча отделене управляюще нов. Халидова, парте МагӀалбика горкома секретара нов. Санькос, совнархоза чуйоагӀача № 3 йолча строительно-монтажни управлене партийни организаце секретара нов. Костюка, «Назрановский» яхача совхоза комсомольско-кагирхой звенон звеньевой волча нов. Мальсагова, парте обкома секретара нов. Габисова, Нохч-ГӀалгӀайчен педагогически института партбюро секретара нов. Еськова, «Красный молот» завода парткома секретара нов. Ведерникова, Ассински юкъерча школа производственно-ученически бригада бригадира Леснова Лидас, Нохч-ГӀалгӀай писателий Союза председатела нов. Ибраевас, парте Курчалоевски райкома секретара нов. Межидова, Сунженски района XIX партсъезда цӀерахча колхоза председатела нов. Шумилова, совнархоза председатела заместитела нов. Сайкос, Грозненски мехкдаьтта Ӏилматохкама института директора заместитела, профессора нов. Дорогочинске, Нохч-ГӀалгӀай АССР Министрий Совета Председатела заместитела нов. Дорохова, облсовпрофа бехктокхаме секретара нов. Сыщикова.

Дийцача дешах шерра соцам а КПСС ЦК дахьийта письмо а тӀаийцар партактива собране дакъа лоацаш хиннараша.

Партактива собране балхах йола йизза отчет тӀайоагӀача номер тӀа хургья.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

Тахан кинотеатрашка

«Родина» яхача кинотеатре

Берий сеанс — «Рыжик».

«Саг йоалае безам бац». Доалалу: 10.40, 2, 3.10.
«Къона хьаьрхо». Доалалу: 12.20, 3.40, 9.
«Деррига а Евах». Доалалу: 5.20.
ИӀаьхъяь сеанс — «Разноэтажная Америка» Доалалу: 9.

20 ноябре денз «Путешествие на воздушном шаре» яха шераэкран дола фильм.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, Сталина улица, 15, Телефонаш: редактора зам. — 2-07-01; бехктокхама секретара—2-45-48, партийни вахарен, экономикан, письмойи отделий—2-25-72; корректорске—2-30-91;
АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул, Сталина, 15, Телефоны: зам. редактора — 2-07-01; ответственного секретаря — 2-45-48, отделов партийной жизни, экономики и писем — 2-25-72; корректорской — 2-30-91.

1918 шерарча 11-ча августа цӀерах йола типографи, г. Грозный, Революце проспект, 30/3.
Типография имени 11 августа 1918 года, г. Грозный, проспект Революции 30/3.

СФ02203 Заказ № 4755